

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Факультет міжнародного туризму та економіки
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

МОНІТОРИНГ СТАНУ І ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ СФЕРИ
ОЗДОРОВЛЕННЯ

Виконав: студент II курсу, групи МТЕ-112м
Спеціальності 242 Туризм

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма Туризмознавство

ХРОМИХ Д.Р.

(прізвище та ініціали)

Керівник МАМОТЕНКО Д.Ю.

(прізвище та ініціали)

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет Міжнародного туризму та економіки

Кафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Ступінь вищої освіти Другий (магістерський) рівень

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство
(назва освітньої програми (спеціалізації))

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри ТГРБ

Валентина ЗАЙЦЕВА

«___» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

ХРОМИХ Данило Романович
(прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи (проекту) Моніторинг стану і тенденцій розвитку туризму сфери оздоровлення
керівник роботи (проекту) МАМОТЕНКО Д.Ю., к.е.н., доцент ,
затвердженні наказом вищого навчального закладу від 18 жовтня 2023 року № 397
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 01.12.2023 р.
3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використано нормативно-правову базу України, статистичні дані Державної служби статистики, аналітичні звіти, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-джерела
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Теоретичні основи розвитку туризму сфери оздоровлення. Розділ 2. Моніторинг стану туризму сфери оздоровлення. Розділ 3. Управління розвитком туризму сфери оздоровлення.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
10 таблиць, 11 рисунків

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	МАМОТЕНКО Д.Ю., доцент каф. ТГРБ	01.09.2023	02.09.2023
2	МАМОТЕНКО Д.Ю., доцент каф. ТГРБ	23.09.2023	25.09.2023
3	МАМОТЕНКО Д.Ю., доцент каф. ТГРБ	16.10.2023	18.10.2023
Нормо контроль	ГРЕСЬ-ЄВРЕЙНОВА С.В., доцент каф. ТГРБ	28.11-10.12.2023	

7. Дата видачі завдання 1 вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	20.08-01.09.2023	виконано
2	Вивчення літературних джерел	01.09-10.09.2023	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	01.09-01.10.2023	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.09-11.10.2023	виконано
5	Виконання першого розділу	01.10.2023	виконано
6	Виконання другого розділу	20.10.2023	виконано
7	Виконання третього розділу	05.11.2023	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	06-09.11.2023	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	10-11.11.2023	виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12-15.11.2023	виконано
11	Перевірка роботи керівником	16-20.11.2023	виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	22-23.11.2023	виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-20.11.2023	виконано
14	Подання роботи на кафедру	01.12.2023	виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2023	виконано

Студент

_____ (підпис)

Данило ХРОМИХ
(ім'я та прізвище)

Керівник роботи (проекту)

_____ (підпис)

Дар'я МАМОТЕНКО
(ім'я та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 100 с., 11 рис., 10 табл., 2 додатки, 54 джерела.

Об'єкт дослідження – туризм сфери оздоровлення.

Мета роботи – теоретичне обґрунтування основних понять та моніторинг стану і тенденцій розвитку туризму сфери оздоровлення.

Методи дослідження: аналізу і синтезу; компаративного аналізу; системного аналізу та синтезу; системний і комплексний аналіз; програмно-цільовий підхід; графічні й табличні методи.

В першому розділі кваліфікаційної роботи висвітлено теоретичні основи поняття та специфіки туризму сфери оздоровлення, ознаки та структуру туризму в сфері оздоровлення, етапи управління розвитком туризму сфери оздоровлення. В другому розділі кваліфікаційної роботи проведено моніторинг стану туризму сфери оздоровлення, а саме досліджено розвиток туризму сфери оздоровлення на міжнародному ринку, проаналізовано вітчизняний досвід та проблеми розвитку туризму сфери оздоровлення, зроблено оцінку впливу факторів середовища на розвиток туризму сфери оздоровлення. Третій розділ кваліфікаційної роботи містить механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення та програмно-цільовий підхід в управлінні розвитком туризму сфери оздоровлення.

Одержані результати кваліфікаційної роботи можуть бути використані для розробки довгострокових соціально-економічних програм щодо розвитку туристичної сфери в регіоні; прийняття інвестиційних програм у розвиток регіональної інфраструктури системи охорони здоров'я, туристичної сфери, санаторно-курортної індустрії й ін. Матеріали можуть бути використані приватними підприємцями, турфірмами, туроператорами, які мають бажання розробити новий туристський продукт за напрямом оздоровчий туризм.

ТУРИЗМ, СФЕРА ОЗДОРОВЛЕННЯ, РОЗВИТОК, МОНІТОРИНГ, МІЖНАРОДНИЙ РИНОК, МЕХАНІЗМ, ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВИЙ ПІДХІД.

АНОТАЦІЯ

Хромих Д. Р. Моніторинг стану і тенденцій розвитку туризму сфери оздоровлення. – Кваліфікаційна робота.

У роботі розглянуто теоретичні основи поняття та специфіки туризму сфери оздоровлення, ознаки та структуру туризму в сфері оздоровлення, етапи управління розвитком туризму сфери оздоровлення. Проведено моніторинг стану туризму сфери оздоровлення: досліджено розвиток туризму сфери оздоровлення на міжнародному ринку, проаналізовано вітчизняний досвід та проблеми розвитку туризму сфери оздоровлення, зроблено оцінку впливу факторів середовища на розвиток туризму сфери оздоровлення. Запропоновано механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення та програмно-цільовий підхід в управлінні розвитком туризму сфери оздоровлення.

Ключові слова: туризм, сфера оздоровлення, розвиток, моніторинг, міжнародний ринок, механізм, програмно-цільовий підхід.

ANNOTATION

Khromykh D. R. Monitoring the state and trends of tourism development in the sphere of health promotion. – Qualifying work.

The paper examines the theoretical foundations of the concept and specifics of health tourism, the features and structure of health tourism, the stages of managing the development of health tourism. The state of health tourism was monitored: the development of health tourism on the international market was studied, the domestic experience and problems of health tourism development were analyzed, the impact of environmental factors on the development of health tourism was assessed. A mechanism for managing the development of health tourism and a programmatic approach to managing the development of health tourism are proposed.

Keywords: tourism, field of health, development, monitoring, international market, mechanism, program-targeted approach.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

див. — дивитися

ЗМІ — засоби масової інформації

ін. — інше

кіл-ть — кількість

млн. — мільйон

млрд. — мільярд

р., рр. — рік, роки

рис. — рисунок

т.д. — так далі

т.п. — тому подібне

т.ч. — тому числі

табл. — таблиця

тис. — тисяча

у т. ч. — у тому числі

чол. — чоловік

% — відсоток

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ СФЕРИ ОЗДОРОВЛЕННЯ	11
1.1. Основні поняття та специфіка туризму сфери оздоровлення	11
1.2. Ознаки та структура туризму в сфері оздоровлення	22
1.3. Управління розвитком туризму сфери оздоровлення	25
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ СТАНУ ТУРИЗМУ СФЕРИ ОЗДОРОВЛЕННЯ	30
2.1. Дослідження розвитку туризму сфери оздоровлення на міжнародному ринку	30
2.2. Аналіз вітчизняного досвіду та проблем розвитку туризму сфери оздоровлення	50
2.2. Оцінка впливу факторів середовища на розвиток туризму сфери оздоровлення	61
Висновки до розділу 2	65
РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ СФЕРИ ОЗДОРОВЛЕННЯ	68
3.1. Механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення	68
3.2. Програмно-цільовий підхід в управлінні розвитком туризму сфери оздоровлення	79
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	89
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	93
ДОДАТКИ	98
Додаток А	99
Додаток Б	100

ВСТУП

Актуальність теми. Оздоровчий туризм – це величезна індустрія, що швидко розвивається, охоплюючи весь світ. У 2020 році вартість глобального сектору оздоровчого туризму становила близько 54 мільярдів доларів США, але до 2027 року очікується, що він зросте майже в чотири рази до 207 мільярдів доларів США [41]. Оздоровчий туризм посідає особливе місце в системі загальносвітових курортно-туристичних відносин. У моду входять здоровий спосіб життя, активний відпочинок: на думку експертів, споживачі такого типу будуть головними клієнтами санаторних курортів і гарантуватимуть оздоровчому туризму процвітання.

Дослідженням теоретичних і практичних аспектів розвитку туристичного ринку присвячено праці вітчизняних та закордонних учених, зокрема: дослідженню проблематики у сфері медичного туризму присвятили свої роботи М. Мальська та О. Бордун (теоретичні основи та практика організації медичного туризму в Україні), Є. Гнедик (питання його правового регулювання), Е. Гапонова (тенденції розвитку глобального ринку медичних послуг), С. Галасюк (сучасний стан розвитку санаторно-курортної бази в Україні), А. Парфіненко (проблеми та перспективи розвитку оздоровчого туризму в Україні), А. Ветитнєв (особливості організації профілактичної та оздоровчої рекреації), Р. Наводничий (проблеми державного управління розвитком лікувально-оздоровчих послуг), М. Горовіц та Дж. Розенсвейг (концептуалізація клінічного туризму), М. Букман (географія подорожей з метою лікування) та ін.

Незважаючи на велику кількість праць з досліджуваної проблематики та значущість отриманих наукових результатів, слід зазначити, що особливості розвитку туризму сфери оздоровлення України, залишаються недостатньо розкритими, відсутні практичні рекомендації щодо управління туристичними комплексами сфери оздоровлення, дієвих механізмів регулювання і підтримки розвитку туризму сфери оздоровлення.

Важливість і значимість подальшого вивчення теоретичних основ та прикладних підходів до управління туризмом сфери оздоровлення зумовили вибір теми, постановку мети і завдань дослідження.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування основних понять та моніторинг стану і тенденцій розвитку туризму сфери оздоровлення.

Досягнення мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- висвітлити теоретичні основи розвитку туризму сфери оздоровлення;
- провести моніторинг стану туризму сфери оздоровлення;
- визначити тенденції управління розвитком туризму сфери оздоровлення.

Об'єктом дослідження є туризм сфери оздоровлення.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо управління розвитком туризму сфери оздоровлення.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань застосовано загальнонаукові і спеціальні методи наукового дослідження: аналізу і синтезу – для уточнення понятійного апарату дослідження; компаративного аналізу – для виявлення особливостей та ієрархії взаємовідносин складових поняття «туризм сфери оздоровлення»; системного аналізу та синтезу – для розробки положень щодо управління розвитком ринку туризму сфери оздоровлення; системний і комплексний аналіз – для визначення тенденцій розвитку світового ринку оздоровчого туризму; програмно-цільовий підхід – для формування положень щодо складання програми розвитку туризму сфери оздоровлення; графічні й табличні методи – для наочного відображення матеріалів статистичних досліджень, візуалізації теоретичних та практичних положень.

Інформаційну базу дослідження склали праці вітчизняних і зарубіжних вчених, фахівців-практиків з проблематики дослідження, дані Державної служби статистики України, дані зарубіжної офіційної статистики, звіти

міжнародних організацій, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних положень та розробленні практичних рекомендацій щодо управління розвитком туризму сфери оздоровлення. Набули подальшого розвитку: теоретичний базис дослідження, який базується на структурно-декомпозиційному аналізі поняття «туризм сфери оздоровлення» основою якого є компарація ознак ідентифікації понять «оздоровчий туризм», «Wellness-туризм», «лікувально-оздоровчий» і «медичний туризм» та ієрархія їх взаємовідносин.

Практичне значення результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для розробки довгострокових соціально-економічних програм щодо розвитку туристичної сфери в регіоні; прийняття інвестиційних програм у розвиток регіональної інфраструктури системи охорони здоров'я, туристичної сфери, санаторно-курортної індустрії й ін. Матеріали можуть бути використані приватними підприємцями, турфірмами, туроператорами, які мають бажання розробити новий туристський продукт за напрямом оздоровчий туризм. Матеріали роботи можна використовувати при викладанні дисциплін «Спеціалізовані види туризму», «Моніторинг світового ринку туристичних послуг».

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження доповідалися й обговорювалися на II Міжнародній науково-практичній конференції «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 2023 р.) [54] за результатами яких опубліковано тези доповідей.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань (54 найменувань) та додатків (2 позиції). Загальний обсяг роботи становить 100 сторінок комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 92 сторінках. Робота містить 10 таблиць та 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ СФЕРИ ОЗДОРОВЛЕННЯ

1.1. Основні поняття та специфіка туризму сфери оздоровлення

Дослідження провідних міжнародних організацій і підприємств в області керування людським капіталом показують, що ефективність виробництва все більшою мірою починає залежати від стану здоров'я співробітників, яке суттєво впливає на мотивацію й ефективність їх діяльності, лояльність, швидкість реакції на позаштатні ситуації, адаптивність виконавців до нових завдань, продуктивність праці і т.д.

Реалізація заходів щодо збереження професійного здоров'я працівників підприємств свідчить про розуміння роботодавцем значимості фактору здоров'я, оскільки всі пропущені співробітником через хворобу робочі дні й години дорого обходяться підприємствам і суспільству в цілому.

Статистичні дослідження показують, що в країнах Європи кожний євро, що інвестований у програми здоров'я, дозволяє компаніям заощадити 3 євро в майбутньому [49].

Результати взаємодії між здоров'ям і економічним ростом проявляються у наступному:

- підвищення продуктивності праці працівників у результаті поліпшення їх здоров'я;
- зниження норми амортизації сукупних здібностей у результаті подовження середньої тривалості життя;
- підвищення ефективності навчання й стимулювання інноваційних підходів як характерної риси для здоровіших людей [37].

На рис. 1.1 систематизовані основні вигоди, одержувані на всіх основних ієрархічних рівнях суспільства, що виникають при реалізації програм здоров'я [47].

Туризм сфери оздоровлення характеризується можливістю реалізації

цілей оздоровлення шляхом здійснення подорожі туристом у його вільний від роботи час та отримання комплексу послуг фізичного, духовного та соціального оздоровлення, що надаються у місцевості, що не пов'язана з місцем постійного проживання та має необхідний для цього комплекс туристичних ресурсів [18].

Рис. 1.1 – Вигоди ієрархічних рівнів суспільства, що виникають при реалізації програм здоров'я [47]

Складовими оздоровлення в туризмі є:

- фізичне оздоровлення, тобто забезпечення достатньої м'язової

активності, яке сприятиме профілактиці захворювань, підвищенню імунітету й загального тону організму;

- духовне оздоровлення, тобто забезпечення позитивних емоційних переживань від збільшення обсягу знань, розширення кругозору й діапазону соціокультурних знань;

- соціальне оздоровлення, тобто забезпечення відчуття цілісності свого внутрішнього світу, повноти власного буття.

При класифікації туризму в якості його видів, пов'язаних з оздоровленням людини, він розглядається в окремих випадках як лікувально-оздоровчий [3], в інших – як лікувальний [49], а в третіх – як медичний [36] або просто оздоровчий туризм [20]. Тому необхідно провести розмежування таких термінів, як «оздоровчий туризм», «лікувально-оздоровчий туризм», «лікувальний туризм», «медичний туризм».

Деякі підходи у трактуванні понять туризму, що пов'язаний з наданням оздоровчих послуг наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Визначення поняття «оздоровчий туризм»

Автор	Трактування поняття «Оздоровчий туризм»
П. Каррера [33]	Оздоровчий туризм – організована поїздка за межі постійного місця проживання з метою підтримки, поліпшення або відновлення здоров'я
М. Борузжак [32]	Оздоровчий туризм – вид туризму, основною метою якого є поліпшення або збереження здоров'я.
О. Blazevic [31]	Оздоровчий туризм – комплексний туристичний продукт, який включає надання безлічі спеціалізованих послуг у поїздках, пов'язаних з необхідністю поліпшення здоров'я і якості життя.
М. Lehman, P. Kurečić [38]	Оздоровчий туризм – специфічний напрямок туризму, який включає професійне й контрольоване використання природних лікувальних факторів і фізіотерапії для підтримки й поліпшення здоров'я і якості життя. При цьому виділяють три типи оздоровчого туризму: медичний туризм; оздоровчий туризм, заснований на лікувальних факторах; wellness-туризм.

Загальним для всіх визначень є розгляд їх змісту з погляду використовуваних оздоровчих факторів, мотивації туристів і цілей поїздки. Разом з тим, де-які дослідники вважають, що відновлення, поліпшення й

збереження здоров'я пов'язані з поняттями оздоровлення й лікування, та припускають, що їх здійснення може відбуватися як без медичного й туристичного догляду так і з професійним й контрольованим використання лікувальних факторів, формуючи лікувальний, медичний та wellness типи туризму.

Але категорії оздоровлення й лікування відрізняються наступними аспектами.

Оздоровлення – це комплекс впливів на організм із метою поліпшення самопочуття й зміцнення здоров'я, що виходять за рамки лікування [18].

Лікування – це комплекс заходів, спрямованих на полегшення, усунення симптомів і проявів діагностованих порушень життєдіяльності, нормалізацію порушених процесів життєдіяльності [26]. Характерними ознаками лікування є:

- тренування функцій: лікування, цей такий вплив, який нормалізує функції організму. У загальному випадку лікувальний курс становить десять (і більше) сеансів;
- конкретність лікувального впливу: лікування проводиться для конкретної системи, відповідальної за конкретні функції організму.

Таким чином, оздоровлення відрізняється від лікування тим, що вплив виявляється на декілька або всі системи організму, воно не є вузько специфічним, тобто оздоровчий вплив набагато ширший, чим у лікування. Отже, підходи до організації подорожі, цілі, які переслідуються самими туристами та застосовувані методики одержання результату також будуть різні.

При цьому, оздоровчі тури тривають від семи днів, а лікувальні (медичні) (з урахуванням стану й самопочуття відпочиваючого) мають тривалість два-три тижні для отримання повного курсу лікування.

Наведений аналіз категорій дозволяє дійти висновку, що оздоровчий туризм є окремий тип туризму, що має свої особливості організації та реалізації.

Тенденцією сьогодення в зростанні інтересу в туризмі до оздоровлення є стрімке збільшення такого сегмента, як Wellness-туризм. Головним мотивом і метою такого туризму є зміцнення й збереження здоров'я. Експерти відзначають, що він не тільки слугує профілактиці захворювань, але й сприяє гармонії й стійкості людини. Підходи у трактуванні понять Wellness-туризму наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2 – Трактування поняття «Wellness туризм»

Джерело	Трактування поняття
Secretariat UNWTO/ETC	«Wellness туризм» – це вид туристичної діяльності, ціль якого – поліпшити й збалансувати всі основні сфери людського життя, включаючи фізичну, розумову, емоційну, професійну, інтелектуальну й духовну. Основною мотивацією для wellness-туриста є участь у профілактичних, проактивних заходах, що поліпшують спосіб життя, таких як фітнес, здорове харчування, розслаблення, догляд за тілом і лікувальні процедури.
Global Spa Summit LLC [34]	«Wellness туризм» – сукупність всіх відносин, що виникають в результаті подорожі людьми, мотив яких повністю або частково зводиться до підтримання або пропаганди їхнього здоров'я та добробуту, а також тих, хто перебуває принаймні одну ніч на об'єкті, спеціально призначеному для поліпшення фізичного, психологічного, духовного та / або соціального добробуту людей.
Global Healthcare Travel Council [36]	Wellness туризм – це форма туризму, заснована на особливому інтересі туристів, його переслідують винятково «здорові» люди, чия головна мета – збереження або зміцнення здоров'я. Він вважається підкатегорією оздоровчого туризму.
H. Mueller, E. L. Kaufmann [42]	«Wellness туризм» зміцнює й підтримує здоров'я, підкреслюючи цілісне здоров'я тіла, розуму й душі під час подорожей

Дослівний переклад слова Wellness – це «чудове самопочуття», відчуття щастя й повноти життя. Концепція Wellness заснована на чотирьох основних принципах: здорове харчування, регулярні помірні фізичні вправи, практика розумових тренувань, поінформованість про навколишнє середовище шляхом додання цінності природі і її продуктам. Тобто, у широкому змісті Wellness – це здоровий спосіб життя, це здоров'я тіла, розуму й душі, це філософія ставлення до обставин, оточуючих людей, до самого себе, це гармонія й упевненість [52].

Wellness – послуги мають превентивну функцію, так як основна мета

Wellness – це профілактика хвороби і нездужань, а також збереження фізичної та внутрішньої молодості. Оздоровчі послуги надають коригувальну дію на здоров'я. У цьому полягає основна відмінність Wellness- послуг від оздоровчих послуг.

Англійською консультаційною компанією ESPA, був виявлений максимальний набір послуг і склад приміщень Wellness-комплексів. Основними функціональними групами приміщень є оздоровча, що включає в себе багатофункціональні процедурні кабінети, число яких варіюється в залежності від загальної місткості комплексу, а також приміщення, характерні для салонів краси, банно-купальна, представлена лазнями, ваннами, душами і басейнами різних типів, а також рекреаційна, до складу якої входять кімнати відпочинку, релаксаційні приміщення, відкриті і закриті рекреаційні простори [35].

Як видно з наведених визначень, Wellness-туризм є різновидом оздоровчого туризму, має свій цільовий сегмент споживачів, який відрізняється мотивами подорожі. Мотиви споживачів послуг Wellness-туризму спрямовані, у першу чергу, на первинну профілактику захворювань, тоді як оздоровчий туризм включає профілактичні заходи другого й третього рівнів, а іноді навіть реабілітацію, що спрямована на запобігання прогресування вже існуючих захворювань або відновлення втраченого здоров'я. Ключовими технологіями реалізації Wellness-концепції є Spa- та Fitness-технології.

Поняття лікувальний, лікувально-оздоровчий туризм – охоплює традиційну, історично встановлену практику, що визначає мету подорожі. Трамбування понять «Лікувально-оздоровчий туризм» наведено в табл. 1.3.

Сучасний лікувально-оздоровчий туризм має на меті підтримку або поліпшення стану здоров'я й орієнтований на дестинації й об'єкти, що спеціалізуються на наданні лікувально-оздоровчих послуг. Ознакою лікувального туризму в зазначених його трактуваннях є комплексність обслуговування, тобто гармонічна комбінація програм по збереженню й

зміцненню здоров'я.

Таблиця 1.3– Тракткування поняття «Лікувально-оздоровчий туризм»

Джерело	Тракткування поняття
Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері туризму», зокрема, у Закон України «Про туризм»	«Лікувально-оздоровчий туризм – вид туризму, метою якого є лікування різних захворювань, профілактики захворюваності організму, відновлення та оздоровлення організму в цілому, а також відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності (санаторно-курортний, рекреаційний, оздоровчий)».
К. Ріхтер [46]	Лікувально-оздоровчий туризм – комбінація відпочинку й розваг, і індивідуальних, спрямованих на турботу про клієнта програм здоров'я.
Х. Нарштедт [43]	Лікувальний туризм включає відвідування бальнеологічних і інших курортів місцевими й іноземними туристами при зміні їх постійного місця проживання й надання їм оздоровчих програм під їхню особисту відповідальність і, як правило, шляхом оплати в приватному порядку.

Основними характерними аспектами лікувально- оздоровчого туризму є: поліпшення здоров'я; гармонічна комбінація в складі курортного продукту лікувальних і оздоровчих послуг з досуговими й розважальними; особиста ініціатива туриста у формуванні своєї лікувальної програми й відповідальність за одержання даних послуг і їх ефект.

У Законах України «Про курорти», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначено, що особи, які прибувають до санаторно-курортних закладів, вважаються не туристами, а хворими, а санаторно-курортні заклади, вважаються закладами охорони здоров'я, що надають лікувальні, профілактичні та реабілітаційні послуги хворим [1; 4]. В той же час, згідно з міжнародною системою цілей туристичних поїздок, подорожі, що здійснюються з лікувально-оздоровчою метою, відносяться безпосередньо до туристичної сфери, а згідно з міжнародною класифікацією санаторії, профілакторії, пансіонати, будинки та бази відпочинку відносяться до категорії спеціалізованих засобів розміщення туристів. Наявна неточність між поняттями лікувально-оздоровчого туризму в окремих нормативно-

правових актах не додає розуміння та перешкоджає розвитку даної сфери туризму в Україні.

Існує ще одна сучасна концепція, що пов'язана з наданням оздоровчих послуг – медичний туризм. Споживачами послуг медичного туризму є захворілі люди з метою лікування наявної патології або для іншого медичного втручання, які самостійно або за допомогою туристичного оператора звертаються за кваліфікованою клінічною допомогою в спеціалізовані медичні заклади. Наявність медичного діагнозу, який потребує подальшого підтвердження, діагностики та лікування медичними процедурами є основою для вибору послуг медичного туризму [18].

Виділяють чотири основні спонукальні мотиви медичного туризму [19]: низька вартість; сучасні медичні технології; висококваліфікована медична допомога; часовий фактор (при довгому очікуванні медичного лікування у своїй країні).

Деякі визначення поняття «медичний туризм» наведені в табл. 1.4.

Таблиця 1.4 – Трамбування поняття «Медичний туризм»

Джерело	Трамбування поняття
Global Spa Summit [34]	Медичний туризм – це поїздки з метою лікування в клініці з оптимальними цінами і якісним лікуванням і сервісом.
Асоціація медичного туризму (MTA) [26]	медичний туризм має на увазі, що людина, що живе в одній країні, відправляється в іншу за якою-небудь медичною допомогою

З погляду надання послуги, медичний туризм припускає ускладнення комплексу надаваних туристичною фірмою послуг, тому що крім звичайного пакета послуг (розміщення, харчування, авіаквитки, залізничні квитки, трансфер та ін.) виникає необхідність ув'язування термінів надання медичних послуг з установою охорони здоров'я, а також надання особливих умов по розміщенню й харчуванню.

Розмежуємо поняття «оздоровчий туризм», «Wellness-туризм», «лікувально-оздоровчий» і «медичний туризм» взявши за основу низку ознак, які дозволять виділити особливості властиві тільки окремій категорії.

В Законі України «Про туризм» [3] під туристичним продуктом розуміється «попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо)».

На рис. 1.2 наведено низку ознак за якими пропонується розмежування поняття «оздоровчий туризм», «Wellness-туризм», «лікувально-оздоровчий» і «медичний туризм».

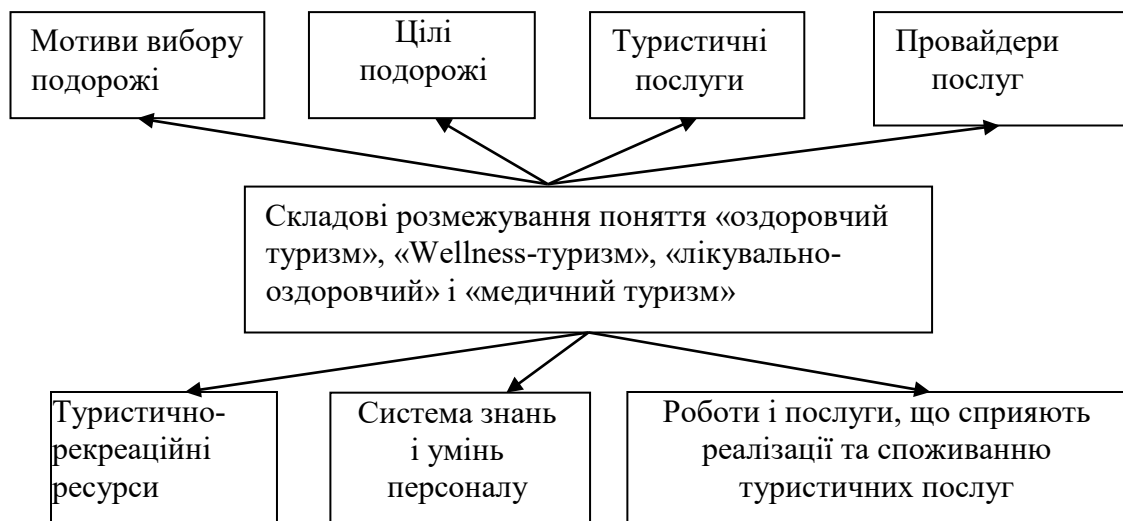

Рис. 1.2 – Ознаки розмежування видів туризму на основі пріоритетів вибору споживача

Основою та пріоритетом вибору туристом послуги оздоровчого, лікувально-оздоровчого, медичного туризму або послуг «Wellness-туризму» є мотивація, яка формує поведінку туриста в якості споживача в залежності від його індивідуальних фізіологічних і психологічних особливостей, системи поглядів, цінностей і та ін. Мотивація дозволяє відповісти на головне питання – чому туристи подорожують. Мотивація споживача послуги оздоровчого, лікувально-оздоровчого, медичного туризму або послуг

«Wellness-туризму» являє собою багатокomпонентний комплекс відчуттів і бажань щодо зміцнення, покращення, збереження, реабілітації й профілактики здоров'я, що значною мірою впливає на механізм і результат прийняття туристом остаточного рішення.

До туристичних послуг у сфері оздоровлення відносяться послуги: по розміщенню туристів; переміщенню туристів із країни (місця) постійного місця проживання в країну (місце) тимчасового перебування й назад; забезпечення туристів харчуванням; перевезенню туристів від місця їх прибуття в країну (місце) їх тимчасового перебування до місця розміщення й назад (трансфер), а також по будь-яким іншим перевезенням в межах країни (місця) тимчасового перебування, передбаченим умовами подорожі; по задоволенню культурних потреб туристів (екскурсії, відвідування театрів, концертних залів, музеїв, картинних галерей, пам'ятників історії й культури, парків, заповідників, фестивалів, спортивних змагань і т.д.); засобів зв'язку (користування Інтернетом, міжміським і міжнародним зв'язком, факсом); організаційні (оформлення паспортів, віз, страхування, надання гідів, перекладачів і т.д.); торговельних підприємств як загального, так і спеціального призначення (продаж сувенірів, подарунків, листівок і т.п.); посередницькі (бронювання місць у готелях, квитків на різні види транспорту, відправлення й доставка кореспонденції, придбання подарунків, сувенірів); побутові (ремонт одягу, взуття, хімчистка, прокат і т.п.); оздоровчі (користування басейнами, спеціальним устаткуванням і т.д.) [10].

Роботи й послуги, що сприяють реалізації та споживанню туристичних послуг оздоровлення – це будь-які види діяльності підприємств туристської індустрії й суміжних галузей, прямо або опосередковано спрямовані на задоволення потреб туристів у процесі туризму, однак не стосовні до типових туристських послуг оздоровлення. Ці нетипові туристські послуги й види діяльності сприяють споживанню типових туристських послуг оздоровлення і включають: послуги фінансової й банківської сфери (наприклад, обслуговування кредитних карт світових платіжних систем), інформаційних

систем, комунально-побутові, страхування, охорони, прокату спортивного інвентарю і ін. [8].

Ідентифікація понять «оздоровчий туризм», «Wellness-туризм», «лікувально-оздоровчий» і «медичний туризм» дозволяє виділити форми туризму в сфері оздоровлення за пріоритетом у виборі споживачем в частині лікувальної складової програми оздоровлення (мотивація та цілі вибору подорожі), технологіями надання послуг (туристичні послуги, провайдери оздоровчих послуг, система знань і умінь персоналу) та практиками здійснення туризму (туристично-рекреаційні ресурси, роботи й послуги, що сприяють реалізації та споживанню туристичних послуг) (див. рис. 1.3).

Рис. 1.3 – Структура туризму сфери оздоровлення

Як видно з рис. 1.3, туризм в сфері оздоровлення включає два напрями реалізації послуг оздоровлення: оздоровчо-профілактичний та оздоровчо-лікувальний. Розмежування напрямів здійснюється за часткою лікувальної складової в бажаній програмі оздоровлення.

Таким чином, туризм сфери оздоровлення характеризується

можливістю реалізації цілей оздоровлення шляхом включення лікувальної складової в програму оздоровлення при здійсненні подорожі туристом у його вільний від роботи час і отримання комплексу послуг фізичного, психологічного, духовного та соціального оздоровлення за спеціальними технологіями надання послуг та практиками їх здійснення на основі автентичного, або місцевого досвіду, що надаються у місцевості, що не пов'язана з місцем постійного проживання та має необхідний для цього комплекс рекреаційних, оздоровчих і лікувально-медичних ресурсів.

1.2. Ознаки та структура туризму в сфері оздоровлення

Сутність туризму в сфері оздоровлення як самостійного виду діяльності виражається в сукупності певних ознак, достатніх для досягнення забезпечуваного результату даним видом туризму. Дані ознаки є істотними, тому що вони впливають на можливість одержання очікуваного результату, тобто перебувають у причинно-наслідковому зв'язку із зазначеним результатом. Очікуваний результат являє собою характеристику ефекту, що об'єктивно проявляється при споживанні послуг туризму в сфері оздоровлення. Ознаками туризму в сфері оздоровлення як самостійного виду діяльності є:

- цільове призначення. Ціллю даного виду діяльності є – надання послуг, пов'язаних з оздоровленням, профілактикою або лікуванням захворювань при здійсненні подорожі туристом у його вільний від роботи час (залежно від вибору частини лікувальної складової програми оздоровлення формується напрямок оздоровлення);

- ресурсна база – для реалізації цільової спрямованості туризму в сфері оздоровлення використовуються рекреаційні (природні, історико-культурні, лікувальні (мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами [1]) ресурси, які

можуть викликати позитивні зрушення в стані здоров'я людини;

- спеціалізована інфраструктура – туристи, обираючи програму оздоровлення з певною часткою лікувальної складової розраховують на наявність специфічної медичної матеріально-технічної бази для проведення операцій, реабілітації, наступного моніторингу; для надання якісних послуг оздоровлення персонал також використовує обладнання для підтримки зв'язків зі своїми партнерами і зацікавленими сторонами для здійснення телеконсультацій для повторних відвідувань і т.д.;

- кадрове забезпечення – у туризмі сфери оздоровлення потрібна наявність не тільки фахівців широкого профілю в області рекреації, але й висококваліфікованого медичного персоналу зі знанням іноземних мов, а також фахівців-менеджерів – консультантів по медичному продукту;

- комбінація природних і лікувальних факторів підвищує ефект оздоровлення: туризм у сфері оздоровлення реалізується в умовах дестинації, де сполучаються природно-кліматичні й профільні курортні лікувальні ресурси, аюрведичні практики, а також технологічна медицина, з метою досягнення позитивних зрушень у стані здоров'я потрібна певна тривалість перебування, що обумовлює необхідність наявності готельного господарства, від якості сервісу послуг якого залежать психологічні аспекти оздоровлення;

- результатом даного виду діяльності є комплекс послуг оздоровчо-профілактичного або оздоровчо-лікувального напрямку, затребуваний споживачами й призначений їм для продажу.

Виділені ознаки туризму в сфері оздоровлення як самостійного виду діяльності та умови його розвитку дозволяють відокремити даний вид туризму й визначити сукупність необхідних ресурсів та певної інфраструктури, які в процесі споживання послідовно трансформуються в якісні й кількісні характеристики туристичного комплексу конкретного регіону, де безпосередньо реалізується даний вид туризму.

Визначення туризму в сфері оздоровлення структурується на три функціональні складові [18]:

1. Програма оздоровлення (від величини частини лікувальної складової у програмі оздоровлення залежить вибір оздоровчо-профілактичної спрямованості або оздоровчо-лікувальної).

2. Технології надання послуг туризму сфери оздоровлення (наявність провайдерів надання даних послуг).

3. Практика здійснення туризму сфери оздоровлення на основі автентичного, або місцевого досвіду (наявність туристично-рекреаційних ресурсів, системи знань і вмінь персоналу, необхідних для реалізації послуг туризму сфери оздоровлення).

Кожна складова має власні умови розвитку і зазнає вплив множини факторів, які можуть сприяти або обмежувати її розвиток. Наявні ресурси й діяльність, взаємодія яких може бути використана для створення й реалізації комплексу послуг (фізичного, психологічного, духовного і соціального оздоровлення) за спеціальними технологіями і специфічною практикою формують попередні умови організації туристичної діяльності в сфері оздоровлення. Результат такої взаємодії оцінений задоволеністю сприйняття туристичних послуг сфери оздоровлення і повторно затребуваний туристом сприяє росту туристичної привабливості даного регіону, яка формується наступними аспектами:

- наявність рекреаційних ресурсів туризму в сфері оздоровлення, сконцентрованих безпосередньо у сфері надання туристичних послуг;
- наявність ресурсів туризму в сфері оздоровлення, що перебувають поза сферою надання послуг у вигляді об'єднання різних видів діяльності, міжгалузевих взаємодій;
- інституціональна діяльність щодо розвитку туризму сфери оздоровлення й забезпечення безпеки надаваних туристських послуг;
- рівень сприйняття сукупності ресурсів туризму сфери оздоровлення, що формує затребуваність споживачами пропонованих туристичних послуг (продукту).

1.3. Управління розвитком туризму сфери оздоровлення

Аналізуючи різні визначення «управління», можна дійти висновку, що суть даного поняття зводиться до двох головних моментів: управління визначає ціль й дії системи, що сприяють досягненню цілі. Отже, управління укладається в забезпеченні цілеспрямованого функціонування або розвитку підсистем і елементів системи відповідно до поставлених цілей і мінливих внутрішніх й зовнішніх умов існування системи.

В узагальненому вигляді управління – це циклічно повторюваний процес впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, у якому послідовно на основі обробки вихідної інформації про стан об'єкта та оцінки оточення розробляється план досягнення мети та заходи для його реалізації, здійснюється передача впливів на об'єкт управління та контроль їх виконання, корегування плану в залежності від зміни умов оточення та стану об'єкта, розробка та передача нових впливів, обраних з множини варіантів, що забезпечують досягнення конкретної мети при оптимальних витратах ресурсів [10].

Вибір методики керування стосовно до послуг туризму сфери оздоровлення повинен у найбільш повному ступені відповідати:

- сучасним тенденціям розвитку туристичної індустрії в сфері оздоровлення й ринку послуг туризму в сфері оздоровлення різних ієрархічних рівнів – міжнародного, національного, регіональних і локальних;
- ролі оздоровчої індустрії в системі охорони здоров'я й сприйняттю системою державного керування місця туристичної діяльності в комплексі цілей довгострокового соціально-економічного розвитку країни;
- зміні місця оздоровчої індустрії в туристичній сфері.

Відповідно до класичних положень у даній області [17] процес управління в найбільш загальному виді представлено двома елементами – суб'єктом і об'єктом управління. Об'єктом управління є керована підсистема, стан якої в конкретний проміжок часу визначається від її стану в попередні

періоди, а також сукупності керуючих впливів суб'єкта управління й середовища, у якому ця підсистема функціонує. Суб'єктом управління є керуюча підсистема, яка формулює цілі й завдання управління, як результати, що передбачаються й бажаний стан системи в майбутньому, який формується в результаті вживання заходів по керованому процесу розвитку.

Можливі види управлінських впливів на ринок послуг туризму сфери оздоровлення представлено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Види управлінських впливів на ринок послуг туризму сфери оздоровлення залежно від суб'єкта управління

Суб'єкт керування	Види управлінських впливів
Управлінські впливи світового рівня	
Міжнародні туристичні організації	– розробка і розповсюдження міжнародних стандартів, концепцій, програм у сфері туризму і подорожей; – адаптація міжнародних документів, реалізація специфічних міжнародних стандартів, положень і ін.
Управлінські впливи на макрорівні	
Органи державної влади	– прийняття й реалізація довгострокових соціально-економічних програм щодо розвитку національної економіки, територій і окремих галузей економіки; – прийняття й реалізація довгострокових програм щодо розвитку туристичної галузі; – прийняття нормативних актів державного значення по регулюванню діяльності організацій туристичної галузі; – прийняття й реалізація інвестиційних програм щодо розвитку інфраструктури системи охорони здоров'я, туристичної сфери, санаторно-курортної індустрії й ін.
Структурні підрозділи виконавчих органів державної влади	– розробка, координація й контроль реалізації довгострокових стратегій розвитку туристичної сфери на національному рівні; – рішення по реструктуризації підприємств туристичної сфери (зміна структури власності); – зміни й координація механізмів регулювання якості надання медичних, оздоровчих, санаторно-курортних послуг; – регулювання інвестицій у розвиток інфраструктури гостинності, туризму, охорони здоров'я й ін.

Продовження таблиці 1.5

Суб'єкт керування	Види управлінських впливів
Управлінські впливи на мезо- і галузевому рівні	
Регіональні органи державної влади	– прийняття й реалізація довгострокових соціально-економічних програм щодо розвитку регіональної економіки і її окремих секторів; – прийняття й реалізація довгострокових програм щодо розвитку туристичної сфери в регіоні; – прийняття нормативних актів регіонального значення по регулюванню діяльності організацій туристичної й санаторно-курортної індустрії; – прийняття й реалізація інвестиційних програм у розвиток регіональної інфраструктури системи охорони здоров'я, туристичної сфери, санаторно-курортної індустрії й ін.
Структурні підрозділи виконавчих органів державної влади регіонального рівня	– розробка, координація й контроль реалізації довгострокових стратегій розвитку регіонального туристичного або санаторно-курортного комплексу; – прийняття механізмів регулювання й підвищення якості надання медичних і санаторно-курортних послуг; – здійснення інвестицій у розвиток інфраструктури гостинності, туризму, охорони здоров'я й ін.
Галузеві об'єднання туристичної сфери	прийняття й реалізація внутрішньогалузевих актів по окремих напрямках діяльності туристичних і санаторно-курортних організацій і комплексів у частині формування єдиної політики (надання санаторно-курортних послуг, цінової політики, політики просування санаторно-курортних послуг).
Управлінські впливи на мікрорівні	
Суб'єкти керування локальними туристичними комплексами	– формування й поточні зміни цінової політики організацій туристичних комплексів; – формування й поточні зміни політики просування туристичних організацій; – формування й поточні зміни сервісної політики; – управлінські впливи в області функціонування об'єктів інфраструктури туристичних комплексів (наприклад, відновлення основних фондів) і ін.
Суб'єкти керування туристичними організаціями	– управлінські впливи на цінову політику туристичних організацій; – управлінські впливи на сервісну політику туристичних організацій; – управлінські впливи на стратегію просування туристичних організацій і ін.

Отже, управління ринком туризму сфери оздоровлення можна представити у вигляді багаторівневої системи (представленої керуючими підсистемами на національному рівні, регіональному рівні, рівні окремих, локальних туристичних комплексів і організацій) впливу суб'єктів керування (виконавчих органів державної влади, профільних структур з розвитку ринку туристичних, рекреаційних і санаторно-курортних послуг, туристичних комплексів і організацій) на об'єкти керування (діяльність посередницьких структур і туристичних агентств, стан інфраструктури регіональних туристичних комплексів, сприйняття споживачами туристичних комплексів і організацій, питання ціноутворення й ін.) з метою забезпечення розвитку ринку послуг туризму сфери оздоровлення.

Досягнення мети управління ринком туризму сфери оздоровлення формується цільовими орієнтирами [10]:

- забезпечення доступу громадян до безпечних і якісних послуг оздоровлення, шляхом реалізації ретельно сформованих регіональних програм розвитку туризму сфери оздоровлення;
- створення сприятливих умов для зростання в'їзного і внутрішнього оздоровчого туризму, шляхом урахування сучасних тенденцій міжнародного туризму, реалізації принципів стійкого розвитку туризму, з урахуванням наявних та потенційних можливостей національного ринку;
- раціональне використання рекреаційного середовища, за рахунок впровадження передового досвіду реалізації аспектів стійкого розвитку;
- досягнення збалансованості інтересів держави та суб'єктів туристичного ринку шляхом формування відповідності вітчизняної нормативно-правової бази у сфері туризму правовій базі туристичної галузі розвинутих країн; сприяння розвитку підприємницьких ініціатив у туризмі сфери оздоровлення;
- підвищення зайнятості населення за рахунок розширення комплексу послуг туризму сфери оздоровлення, розвитку супутніх галузей економіки регіону.

Визначені мета та цільові орієнтири виступають взаємозв'язаними елементами, які створюють змістовне наповнення процесу управління розвитком туризму сфери оздоровлення.

Висновки до розділу 1

Туризм в сфері оздоровлення характеризується можливістю реалізації цілей оздоровлення шляхом включення лікувальної складової в програму оздоровлення при здійсненні подорожі туристом у його вільний від роботи час і отримання комплексу послуг фізичного, психологічного, духовного та соціального оздоровлення за спеціальними технологіями надання послуг та практиками здійснення на основі автентичного, або місцевого досвіду, що надаються у місцевості, що не пов'язана з місцем постійного проживання та має необхідний для цього комплекс рекреаційних, оздоровчих і лікувально-медичних ресурсів.

Управління розвитком туризму сфери оздоровлення, який враховує багатоаспектну специфіку управлінських впливів макро, мезо- і мікрорівня на ринок послуг туризму сфери оздоровлення, включення принципів дослідження ринку туризму сфери оздоровлення, що пов'язані з особливостями управління розвитком туризму сфери оздоровлення, має інструменти аналізу з урахуванням специфіки різних ієрархічних рівнів, та передбачає функціонування механізму управління туризмом сфери оздоровлення.

Кінцевим результатом управління розвитком ринку туризму сфери оздоровлення є: підвищення якості життя населення; розширення організованого внутрішнього, а також в'їзного туристичного потоку у сфері оздоровлення; збереження якості рекреаційного середовища; підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону; мультиплікативний ефект у суміжних галузях, що забезпечить рівень зайнятості населення регіону та величину валового регіонального продукту.

РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ СТАНУ ТУРИЗМУ СФЕРИ ОЗДОРОВЛЕННЯ

2.1. Дослідження розвитку туризму сфери оздоровлення на міжнародному ринку

Ринок оздоровчого туризму, пройшовши певні стадії еволюційного розвитку відповідно до загальних тенденцій і змін світової економічної системи й адаптуючись до нових умов світового господарства, суттєво трансформувався не тільки з погляду кількості учасників (від обмеженого числа розвинених країн, які пропонувати унікальні оздоровчі медичні технології й послуги висококваліфікованих працівників до значного числа учасників з різних країн світу, що активно використовують наявні конкурентні переваги з метою досягнення стабільного рівня попиту на послуги оздоровчого туризму), але й у контексті якості пропонованих оздоровчих туристичних послуг. Все це підтверджується статистичними даними, що відображають динаміку розвитку світового ринку оздоровчого туризму.

Дослідження обсягу світового ринку оздоровчого туризму показує, що він оцінювався в 814,6 мільярдів доларів США в 2022 році, і очікується, що з 2023 до 2030 року він зростатиме на 12,42% у середньому за рік (див. табл. 2.1 та додаток А). Оздоровчий туризм відноситься до туристичної діяльності, спрямованої на покращення та покращення фізичного стану людини, психічне та духовне благополуччя [52].

Таблиця 2.1 – Дані із звіту про ринок оздоровчого туризму [52]

Показник	Значення
Вартість ринку в 2023 році	923,6 млрд дол
Прогноз доходів у 2030 році	2,1 трлн дол
Темп зростання	CAGR 12,42% з 2023 по 2030 рік

Некомерційна організація Global Wellness Institute, місією якої є розширення можливостей оздоровлення в усьому світі шляхом просвіти державного й частки секторів про профілактичні заходи в області здоров'я й благополуччя, заявляє, що концепція оздоровчого туризму змінить майже всі аспекти подорожей, і оздоровчий туризм буде тільки швидше зростати в найближчі роки, оскільки він знаходиться на перетинанні двох величезних галузей, що швидко розвиваються: індустрії туризму з оборотом 2,6 трильйони доларів і ринку оздоровчих послуг з оборотом 4,5 трильйони доларів» [36]. Саме Global Wellness Institute першим передбачила ріст тенденцій в області оздоровлення, які перетворилися у вибухові багатомільярдні ринки, у тому числі: оздоровчий туризм, wellness-архітектура й дизайн, нерухомість wellness lifestyle і ін.

Медичний туризм – це світовий ринок, щороку близько 50 мільйонів медичних туристів отримують лікування, яке вони не можуть отримати вдома або за нижчою ціною.

На відміну від медичного туризму, оздоровчий туризм спрямований на профілактику захворювань. Він акцентує увагу на здоровому способі життя та покращенні якості життя. З іншого боку, медичний туризм передбачає лікування вже діагностованого захворювання.

У 2022 році світовий ринок медичного туризму становив близько 45,8 мільярдів доларів США. Очікується, що звіт за 2023 році покаже збільшення на 54,4 мільярда доларів США. Очікується, що до 2027 року ринок медичного туризму досягне 207,9 мільярдів доларів США, тобто зростання на 21,1%. За останніми даними, у світі щорічно відвідують близько 50 мільйонів медичних туристів [40].

Таїланд є найбільш відвідуваною країною для медичного туризму з часткою ринку 22% і отримує близько 2 мільйонів відвідувачів щороку. Середня вартість кожного медичного візиту від \$3800 до \$6000. 20% ринку медичного туризму в Таїланді припадає на громадян США.

Індія дуже популярна серед медичного туризму, і очікується, що частка

ринку зросте з 18% до 20% у 2023 році. Громадяни США можуть заощадити від 91 до 95% на серцевому шунтуванні, пройшовши процедуру в Індії [40].

Витрати туристів, що одержують послуги оздоровлення (у тому числі, послуги медичного туризму), суттєво вище середніх витрат звичайних туристів і характеризуються значними індивідуальними коливаннями, обумовленими насамперед лікувальною частиною туристичного продукту. За попередніми оцінками, доходи від даного виду туризму повинні були рости в середньому на 9,9% у рік, що майже у два рази швидше, чим по галузі в цілому. Прибутковість даного виду туризму визначається пропозицією унікальних продуктів з високою доданою вартістю.

Епідемія Covid-19 сильно вплинула на ринок оздоровчого туризму. Обмеження на міжнародні поїздки, перебування вдома та закриття підприємств були основними факторами падіння ринку. Багато країн закрили кордони для відвідувачів і заборонили міжнародні рейси. Це призвело до різкого скорочення кількості туристів.

За даними Global Wellness Institute (GWI), у 2020 році кількість оздоровчих поїздок у світі впала на 35,8% до 600,8 мільйонів. Раптове припинення економічної діяльності в усьому світі призвело до закриття підприємств, втрати робочих місць, звільнень і зниження купівельної спроможності споживачів. Це, у поєднанні зі страхом заразитися, не дозволяло людям подорожувати в інші країни. Вплив Covid-19 на ринок оздоровчого туризму з 2019 по 2021 рік: зниження на 37,1% з 2019 по 2021 рік (див. табл. 2.2) [52].

Напружений графік роботи та малорухливий спосіб життя разом із відсутністю фізичної активності призвели до збільшення випадків різних захворювань, пов'язаних із способом життя, таких як діабет, ожиріння та високий рівень холестерину. Відповідно до даних, опублікованих ВООЗ, глобальний рівень хвороб зростає до 56% до 2030 року [22]. Таким чином, зростання рівня таких захворювань, як очікується, призведе до зростання попиту на подорожі з метою оздоровлення.

Таблиця 2.2 – Вплив Covid-19 на ринок оздоровчого туризму 2019–2021 рр.

Вплив пандемії	Перспективи після Covid-19
Пандемія COVID-19 сильно вплинула на ринок. Обмеження на міжнародні поїздки, замовлення на перебування вдома та закриття підприємств є основними факторами падіння ринку. Багато країн закрили кордони для відвідувачів і заборонили міжнародні рейси. Це призвело до різкого скорочення кількості туристів. За даними Global Wellness Institute, у 2020 році кількість оздоровчих поїздок у світі впала на 35,8%.	За даними UNWTO, у 2021 році кількість міжнародних туристів зросла на 4%, що еквівалентно 15 мільйонам міжнародних туристських прибуттів, порівняно з 2020 роком (415 мільйонів проти 400 мільйонів). Однак міжнародні прибуття все ще на 72% нижчі, ніж у додпандемічний 2019 рік.
Раптове припинення економічної діяльності в усьому світі призвело до закриття підприємств, втрати робочих місць, звільнень і зниження купівельної спроможності споживачів. Це, у поєднанні зі страхом заразитися, не дозволяло людям подорожувати в інші країни.	Очікується, що стимулювання вакцинації в усьому світі, послаблення обмежень на подорожі та зменшення кількості випадків Covid-19 сприятимуть зростанню ринку. Поступове зростання кількості ділових мандрівників і відкриття курортів із повною завантаженістю сприятиме розвитку ринку.

Попит на оздоровчі спа-центри формується постійно мінливими потребами клієнтів. Продукти проти старіння стають все більш популярними, оскільки клієнти стають більш підкованими в соціальних мережах. Галузь розвивається завдяки зростаючому попиту на засоби по догляду за шкірою, що запобігають старінню. Попит на такі послуги також підвищується завдяки зростанню наявного доходу споживачів, особливо на ринках, що розвиваються.

Очікується, що сегмент оздоровчих заходів спостерігатиме значне зростання протягом прогнозованого періоду. Це можна пояснити збільшенням споживчих витрат на спа, масажі тіла, медитацію, йогу, аюрведичну терапію та інші. Крім того, сегмент внутрішнього транспорту та продуктів харчування та напоїв матиме значне зростання через збільшення уваги та попиту на самообслуговування під час пандемії.

Виходячи з цілей подорожей, вторинний сегмент займав максимальну частку ринку в 2022 році і, як очікується, продовжить своє домінування протягом прогнозованого періоду. Вторинна туристична діяльність включає

туристів, які шукають заходів для відпочинку, коли це не є основною мотивацією для подорожі. У вторинному туризмі до відпочинку чи ділових поїздок додаються спа-процедури, тілесні враження, а також заходи для розуму та здоров'я [40]. За даними GWI, у 2020 році вторинні подорожі становили близько 92,0% поїздок оздоровчого туризму. Це можна пояснити зростанням попиту на оздоровчі послуги під час міжнародних ділових зустрічей [52].

За даними GWI, основні відвідувачі на внутрішньому рівні витрачають майже на 178% більше, ніж загальний середній мандрівник. На міжнародному рівні вони витрачають на 53% більше. Отже, уряд зосереджується на залученні основних мандрівників, щоб збільшити їхні доходи. Очікується, що це прискорить зростання сегмента [52].

За типом подорожей ринок поділяється на внутрішній і міжнародний. У 2022 році внутрішній сегмент становив основну частину світового ринку оздоровчого туризму. За оцінками, цей сегмент зберігатиме своє домінування протягом прогнозованого періоду. Зростання витрат внутрішніх мандрівників на оздоровчі заходи сприяє зростанню сегмента. Крім того, пандемія Covid-19 допомогла збільшити кількість внутрішніх відвідувачів, оскільки міжнародні кордони були закриті. У результаті туристи вирушили до місць призначення в межах своїх рідних країн.

Внутрішні мандрівники мають менше труднощів з відвідуванням довколишніх пам'яток. Крім того, через бюджетні обмеження відвідувачі, які свідомі бюджету, а також працівники з низьким і середнім доходом часто уникають міжнародних поїздок. Очікується, що це сприятиме зростанню сегменту. Внутрішні та місцеві подорожі, активний відпочинок на природі та перевага природним продуктам є одними з ключових туристичних трендів, які сприяють зростанню сегменту.

Очікується, що міжнародний сегмент зареєструє найшвидший CAGR протягом прогнозованого періоду. Головним чином це пов'язано зі збільшенням витрат на поїздку, збільшенням кількості подорожей до

закордонних напрямків, зростанням наявного доходу та зростанням популярності таких країн Південно-Східної Азії, як Таїланд і Малайзія, як туристичних напрямків, що пропонують послуги за нижчими цінами. Крім того, збільшення витрат на соціальне та фізичне благополуччя, особливо через турботу про здоровий спосіб життя, стимулює зростання сегмента [40].

Північна Америка домінувала на ринку з часткою доходу 39,7% у 2022 році. Це пов'язано зі збільшенням уваги до фізичного та психічного здоров'я та високим наявним доходом. Активний маркетинг провідних гравців щодо важливості фізичного та психічного благополуччя, досягнутого за допомогою йоги, омолоджувальної терапії, лікування травмами, медитації, агротуризму та спа-терапії в екзотичних місцях, збільшує кількість поїздок до Північної Америки [52].

За оцінками, Європа займає друге місце на ринку. Зростаюча потреба в оздоровчих послугах через збільшення випадків проблем зі здоров'ям, пов'язаних зі стресом, прискорила зростання ринку в регіоні. За даними Євростату 56,0% людей з Європейського Союзу мали принаймні один особистий тур у 2021 році. Крім того, Іспанія була найпопулярнішим напрямком для міжнародних туристів у Європейському Союзі. Іспанія має велику кількість термальних джерел, які допомагають заспокоїти біль [21].

За оцінками, ринок Азіатсько-Тихоокеанського регіону буде демонструвати прибуткове зростання завдяки зростанню популярності різноманітних екзотичних напрямків, таких як Китай, Індія, Малайзія, Індонезія, Таїланд і Сінгапур. Крім того, за прогнозами, збільшення кількості мереж готелів із центрами, що пропонують масажі, спа-процедури, лікування травмами та програми омолодження, позитивно вплине на зростання ринку в регіоні. У лютому 2019 року в Таїланді відкрився оздоровчий центр Aman Spa Amapuri, який також надає медичні послуги. Крім того, у липні 2018 року компанія Evolution Wellness Holdings, розташована в Малайзії, запустила новий оздоровчий курорт під назвою Fivelements Pte. Ltd. Вихід нових гравців на ринок, швидше за все, посилить конкуренцію та значно

сприятиме зростанню ринку в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [52].

Туристичний ринок оздоровлення дуже фрагментований за своєю природою. Ключові гравці впроваджують такі стратегії, як партнерства, злиття та поглинання, щоб посилити свою присутність у регіоні. Наприклад, у травні 2022 року Hilton оголосила, що підписала угоду з CKR Resort про запуск флагманського бренду Hilton Hyderabad Resort & Spa в Хайдарабаді. Так само OneSpaWorld, постачальник послуг здоров'я та благополуччя для круїзних суден і курортів, оголосив про партнерство з Haymaker Acquisition Corp., компанією-поглиначем, для створення нової холдингової компанії під назвою OneSpaWorld Holdings Ltd. у березні 2019 року [52]. Лідери світового ринку оздоровчого туризму:

- Hilton,
- Accor,
- Hyatt Corporation,
- Rancho La Puerta, Inc.,
- Marriot International, Inc.,
- Rosewood Hotel Group,
- Niraamaya Wellness Retreat,
- InterContinental Hotels Group,
- Omni Hotels & Resorts,
- Radisson Hospitality,
- Four Seasons Hotels Limited.

Успішність розвитку туризму в сфері оздоровлення визначається рівнем розвитку охорони здоров'я у відповідній країні, тому що від цього залежить стан матеріально-технічної бази центрів здоров'я, технологічна оснащеність, професійна підготовка персоналу, відповідність стандартів якості надаваних послуг в сфері оздоровлення рівню світових стандартів і критеріям міжнародних сертифікацій. Тобто, одним з ключових показників, який відбиває ступінь уваги держави і суспільства взагалі до здоров'я громадян є величина витрат на охорону здоров'я.

На світовий ринок туризму в сфері оздоровлення значний вплив надають спеціалізовані рейтингові агентства, такі як Bloomberg (див. додаток Б), Nubeo, International Healthcare Research Center, які формують звіти щодо розвитку туризму в сфері оздоровлення в країнах, що надають іноземним громадянам оздоровчі (в тому числі медичні) послуги (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Рейтинг країн світу за ефективністю систем охорони здоров'я
Bloomberg 2019 (Healthiest Contry Index) [7]

2019 Rang	2017 Rang	Change	Economy	Health Grade	Health Score	Health Risk Penalties
1	6	+5	Іспанія	92,75	96,56	-3,81
2	1	-1	Італія	91,59	95,83	-4,24
3	2	-1	Ісландія	91,44	96,11	-4,67
4	7	+3	Японія	91,38	95,59	-4,21
5	3	-2	Швейцарія	90,93	94,71	-3,78
6	8	+2	Швеція	90,24	94,13	-3,89
7	5	-2	Австралія	89,75	93,96	-4,21
8	4	-4	Сінгапур	89,29	93,19	-3,90
9	11	+2	Норвегія	89,09	93,25	-4,16
10	9	-1	Ізраїль	88,15	92,01	-3,86
11	10	-1	Люксембург	87,39	92,03	-4,64
12	14	+2	Франція	86,94	91,70	-4,76
13	12	-1	Австрія	86,30	90,81	-4,51
14	15	+1	Фінляндія	85,89	90,18	-4,29
15	13	-2	Нідерланди	85,86	90,07	-4,21
16	17	+1	Канада	85,70	90,31	-4 61

Міжнародна дослідницька організація International Healthcare Research Center щорічно формує рейтинг Medical Tourism Index, який складається на підставі огляду науково-прикладної літератури, думок експертів і опитування потенційних і фактичних споживачів послуг туризму в сфері оздоровлення, і відображає динаміку розвитку туризму в сфері оздоровлення в сучасному світі (див. рис. 2.1) [45].

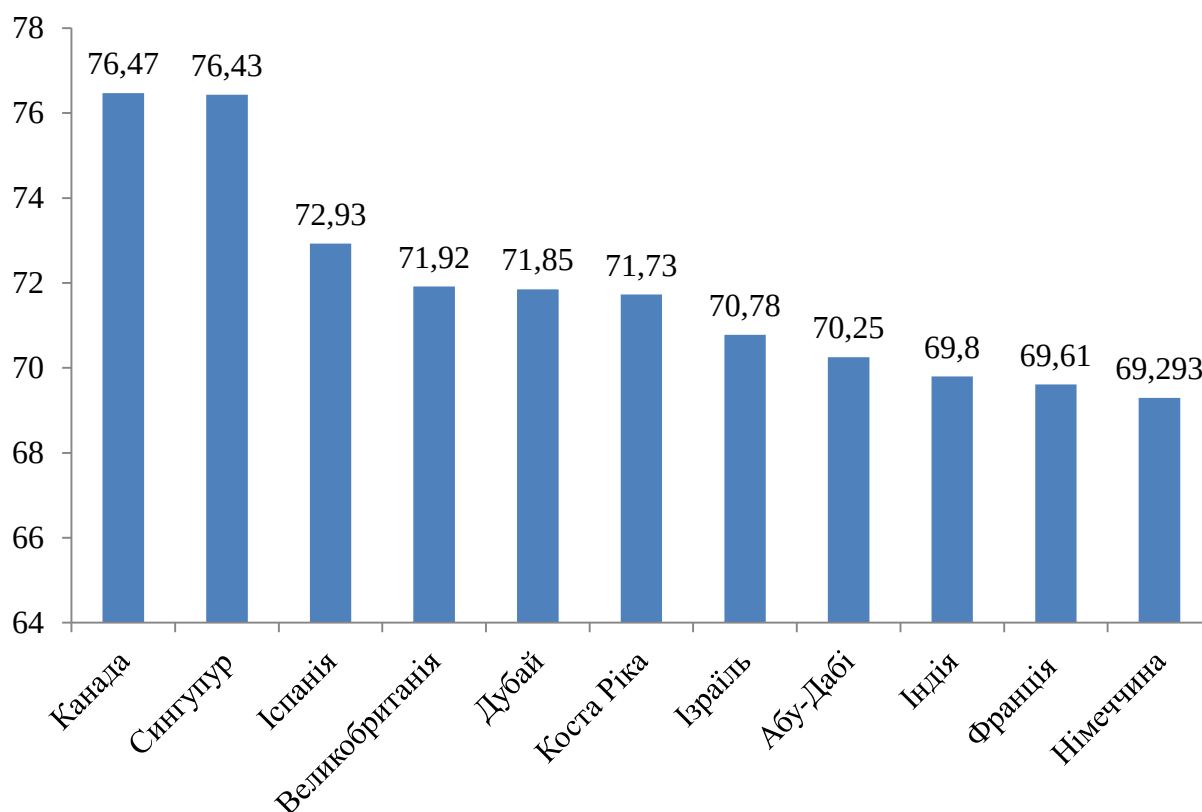

Рис. 2.1 – Рейтинг країн Medical Tourism Index, 2021 р. [45]

У даному рейтингу враховувалися наступні параметри [45].

Якість послуг у сфері оздоровлення й устаткування. Даний параметр оцінює якість лікувальної складової, такий як досвід лікаря, стандарти охорони здоров'я й медичне встаткування. Він також оцінює репутацію медичних працівників або клініки, а також інтернаціоналізацію персоналу й наявність акредитації установи. Нарешті, він також ураховує загальні запити споживача, такі як дружелюбність персоналу й лікарів.

Розвиток туризму в сфері оздоровлення. Складається із двох частин: туристичної й медичної. Він оцінює привабливість країни як туристичного напрямку з погляду популярності, погодних умов і наявності культурних і природних визначних пам'яток (об'єктів), а також витрат, пов'язаних з туризмом у сфері оздоровлення, таких як вартість лікування, витрати на проживання або витрати на поїздки.

Стан навколишнього середовища. Стабільність економіки країни, стабільність національного валютного курсу, рівень корупції в країні,

культурна ідентичність, мовна ідентичність, загальний позитивний фон сприйняття країни на світовій арені, безпека для подорожі.

В таблиці 2.4 представлено складові частини рейтингу Medical Tourism Index 2021 на прикладі країн-лідерів в туризмі в сфері оздоровлення.

Таблиця 2.4 – Складові частини рейтингу Medical Tourism Index 2021 р. [45]

Країни	Загальний бал	Стан оточуючого середовища	Рівень розвитку туризму в сфері оздоровлення	Якість послуг та обладнання
Канада	76,47	76,47	76,47	76,47
Сінгапур	76,43	76,43	71,73	76,43
Великобританія	74,23	71,92	69,8	70,78
Ізраїль	72,93	70,78	64,99	69,8
Німеччина	71,92	69,29	64,95	69,29

На підставі аналітичних даних світової галузі туризму в сфері оздоровлення в рейтингу 46 країн-учасниць, опублікованому в 2022 р. популярним аналітичним журналом медичного туризму Medical Tourism Index (MTI), Україна не представлена взагалі.

Слід зазначити, що на рівень розвитку медичного туризму в країні впливають рейтинги щодо розвитку охорони здоров'я й організаційно-економічна модель розвитку медичного туризму. Так, серед країн-лідерів медичного туризму США має недержавну систему охорони здоров'я із приватно-страховим механізмом фінансування медицини, Канада й Великобританія мають державну модель організації охорони здоров'я з переважно бюджетним фінансуванням, Німеччина й Франція – бюджетно-страховий механізм фінансування медичної галузі [18].

Перше місце в рейтингу країн за величиною витрат на охорону здоров'я займають США, витрати яких складають близько 18% ВВП. Відповідно, і в туризмі в сфері оздоровлення США є беззаперечним лідером. США посіли нішу в наданні інноваційних, високотехнологічних, ефективних оздоровчо-медичних послуг. Америка досягла неймовірних висот в області

охорони здоров'я на світовому рівні. Основний тип північно- американських курортів – бальнеологічні. Бізнес туризму в сфері надання послуг оздоровлення характеризується високою якістю послуг при значному рівні цін, орієнтований на клієнтів з високим рівнем доходу.

Починаючи з 70-х років минулого століття, федеральний уряд Сполучених Штатів проводить політику скасування держконтролю в сфері туризму, в тому числі у сфері надання послуг оздоровлення, у результаті чого регулювання діяльності туристичних компаній зараз в основному віддане на розсуд окремих штатів. У Сполучених Штатах сьогодні немає центрального урядового органу, що займається регулюванням туризму, подібного міністерствам по туризму в інших країнах. Федерального ліцензування для туристичних фірм також не існує [26].

У цілому, федеральне (саме федеральне) правове регулювання туризму в США має досить «загальний» характер. На галузь впливають судові рішення (у США застосовується прецедентне право), урядові розпорядження, у тому числі акти Держдепартаменту, законодавчі органи й нормативні акти окремих відомств, типу Федеральної авіаційної адміністрації, (FAA) і т.п. Нагляд за виконанням цих самих загальних «правил гри» на туристичному ринку здійснюють Федеральна торговельна комісія (Federal Trade Commission, FTC) і Міністерство транспорту США (U.S. Department of Transportation, DOT) [20].

У США функціонує декілька незалежних організацій, що приймають активну участь у рішенні питань внутрішньої і зовнішньої політики, пов'язаних з індустрією туризму, сприяють розробці політики щодо розвитку подорожей і туризму. До таких організацій віднесені: Національне бюро подорожей і туризму National Travel Tourism Office (NTTO) [23] та Центр відповідальних подорожей (Center for Responsible Travel, CREST) [29].

Функції National Travel Tourism Office (NTTO) укладаються в наступному: управління туристичною політикою, стратегією; сприяння росту експорту туристичних послуг; представлення інтересів туризму США в

міжурядових організаціях, в тому числі головування в Комітеті по туризму Організації економічного співробітництва і розвитку (www.oecd.org); забезпечення урахування інтересів країни в сфері подорожей і туризму при прийнятті рішень на федеральному рівні. NTTO виступає у якості офіційного спостерігача від уряду США і учасника комітетів та заходів Всесвітньої Туристичної Організації ООН [23].

Центр відповідальних подорожей (Center for Responsible Travel, CREST) – це унікальна дослідницька організація, орієнтована на підвищення позитивного глобального впливу відповідального туризму. CREST допомагає урядам, політикам, туристичним компаніям, некомерційним організаціям і міжнародним агентствам знаходити шляхи вирішення найважливіших проблем, що стоять перед туризмом.

У США дві моделі туризму в сфері оздоровлення. За першою моделлю – туризм в сфері оздоровлення є частиною державної політики в системі охорони здоров'я. Іноземні постачальники стають уповноваженими постачальниками послуги туризму в сфері оздоровлення приватним клієнтам і співробітникам державних компаній в «домашньому» регіоні. За другою моделлю туризм в сфері оздоровлення розвивається на основі партнерства постачальників оздоровчих послуг (в тому числі медичних послуг) «домашнього» регіону із закордонними постачальниками медичних послуг [18]. При такій схемі національні медичні центри використовують механізм аутсорсингу медичної послуги в закордонні центри з наданням протоколів лікування закордонним партнерам і використанням професійного консалтингу, телемедичних технологій і професійної перепідготовки фахівців.

Для громадян США найбільш частою причиною поїздки за рубіж для одержання медичної послуги є економічна мотивація. З ростом цін на медичні послуги в країні щорічно більш півтора мільйонів американців виїжджають на лікування за рубіж [45]. Для них ціна на медичну послугу — істотний фактор для вибору центру оздоровлення. Дане явище обумовлене

економічним становищем значної частини населення й неможливістю оплати медичної страховки. Як видно, масштаби витрат на охорону здоров'я прямо не корелюють із показниками його ефективності.

Другою країною за величиною витрат на охорону здоров'я (12,3% ВВП) є Швейцарія. Рівень і структура видатків на охорону здоров'я має значення і для загального розвитку оздоровчого туризму. Досвід Швейцарії можна визнати одним з найбільш удалих – при значному рівні фінансування забезпечується ефективне співвідношення між рівнем державних видатків на медицину, добровільним і обов'язковим медичним страхуванням за рахунок якого реалізується можливість оздоровлення населення (див. рис. 2.2).

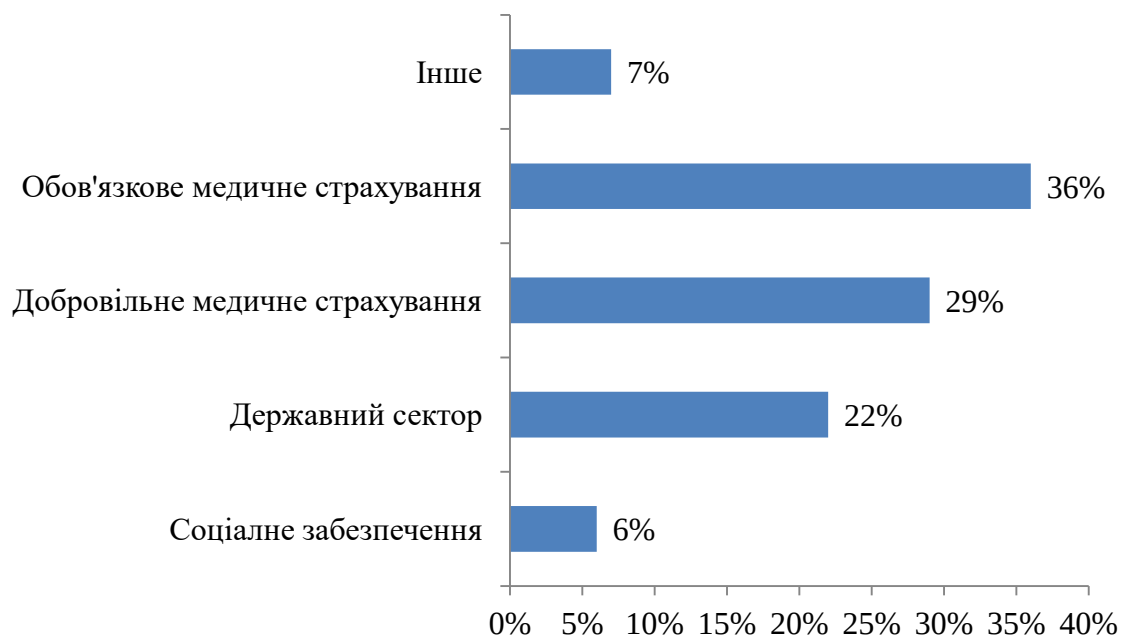

Рис. 2.2 – Структура фінансування сфери охорони здоров'я Швейцарії [21]

Оздоровчі послуги клінік Swiss Medical Network включають велику кількість інноваційних технологій і продуктів: ультрасучасне діагностичне й медичне встаткування, дистанційна медицина, інноваційні способи лікування онкологічних захворювань і новітні хірургічні методики, що, у свою чергу, забезпечує додаткові конкурентні переваги на міжнародному ринку оздоровчого (у тому числі, медичного) туризму.

Значущим показником потенційного розвитку ринку оздоровчого

туризму є кількість оздоровчих організацій (клінік, реабілітаційних центрів) на території країни. Найбільшими центрами розміщення оздоровчих (у тому числі, медичних) установ є такі швейцарські метрополії як Цюрих, Базель, Берн, Санкт-Мориць, Лозанна, Женева й Лугано, наприклад, у Цюриху множина громадських купалень, усього їх 40, 18 з них – під відкритим небом [21].

Представлені дані свідчать, що основна стратегія поведінки Швейцарії на міжнародному ринку оздоровчого туризму пов'язана з комбінацією в єдиному організаційно-економічному комплексі й просуванням накопиченого історичного досвіду, значної ділової репутації брендів оздоровчих установ і високого рівня якості й безпеки надаваних послуг туристам з різних країн світу.

Система охорони здоров'я Німеччини вважається однією із кращих у Європі й у світі. Значний вплив на притоку іноземних громадян для надання послуг у сфері оздоровлення надає матеріально-технічний стан будинків і встаткування медичних центрів, технологічний рівень надаваних медичних послуг, співвідношення ціни і якості, доступність надання медичної допомоги іноземним громадянам завдяки налагодженій системі надання послуг, а також територіальному розташуванню країни в центрі Європи. Споживачів послуг приваблює високий рівень медичного обслуговування й технічного оснащення німецьких лікувальних установ, відсутність черг, які, як правило, властиві Великобританії й Канаді [16].

Лікувально-оздоровчий туризм Німеччини представлений як відомими на увесь світ бальнеологічними курортами, так і мережею стаціонарних та реабілітаційних відділень, у яких працюють висококваліфіковані лікарі, які пропонують лікування, засноване на інноваційних розробках у сфері медичних технологій.

Серед кліматичних курортів переважають гірські, лісові й приморські. Щорічно курорти Німеччини приймають 1 млн. осіб. Профілактичні й реабілітаційні програми, пропоновані німецькими кліматичними й

бальнеологічними центрами, користуються попитом у Франції, Бельгії, Люксембурзі, США, Канаді й Україні. Курорти Німеччини вкрай різноманітні, багато з них функціонують уже не перше століття, де висококласні фахівці надають послуги оздоровчо-профілактичного сервісу за сучасними технологіями на оздоровчих можливостях місцевої природи.

З організаційних особливостей розвитку послуг туризму в Німеччині слід відзначити значний розвиток внутрішнього туризму, позиціонування туристичної галузі як інтегрованої невід'ємної частини економіки, підпорядкованість її федеральному й регіональному законодавствам із широким спектром пільг у сфері середнього й малого підприємництва, пряму участь держави в просуванні національного туристичного продукту та ін. Комбінація багатого туристичного рекреаційного потенціалу з ефективною системою регулювання туристичної діяльності обумовлює високу результативність бізнесу даної сфери [16].

Федеральний уряд Німеччини визнає індустрію туризму й гостинності однією із ключових галузей для національної економіки, оскільки вона є важливим джерелом доходу й робочих місць. У зв'язку із цим у Німеччині створюються сприятливі умови для розвитку туристичного бізнесу, впроваджуються програми стимулювання галузі під керівництвом Федерального Міністерства економіки й технологій. Графічно бюджет охорони здоров'я жителів Німеччини представлений на рис. 2.3.

Розвитком і просуванням територіальних туристичних продуктів і загальним позиціонуванням Німеччини як туристичного напрямку займаються дві організації – Національний комітет Німеччини по туризму (Deutsche Zentrale für Tourismus, DZT) і Німецька Асоціація туризму (Deutscher Tourismusverband, DTV).

Національний комітет Німеччини по туризму – некомерційна маркетингова організація, що займається просуванням туристичних можливостей Німеччини усередині країни й за її межами, класичний приклад державно-приватного партнерства.

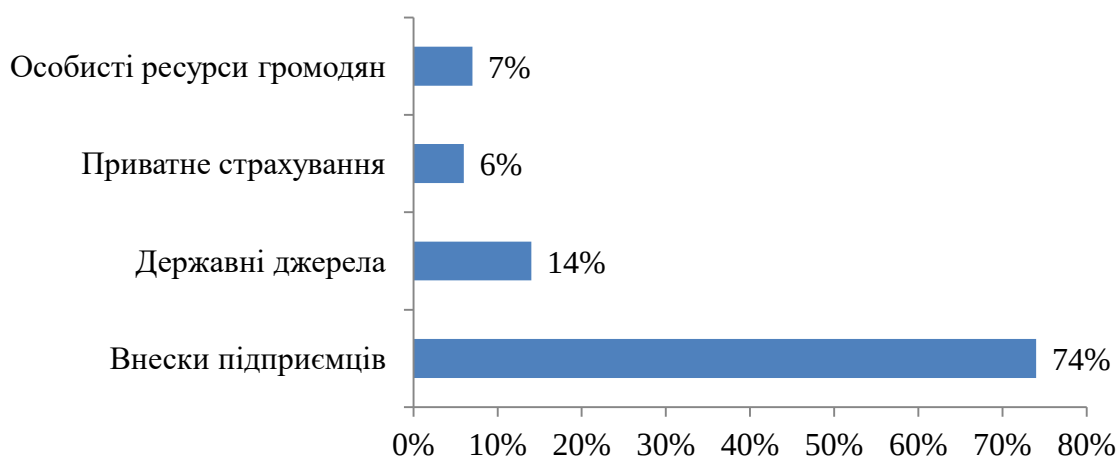

Рис. 2.3 – Бюджет охорони здоров'я жителів Німеччини

Організація фінансується з держбюджету на 65%. До складу організації входять 63 представники від різних учасників туристичного бізнесу: починаючи з територіальних туристичних і різного роду громадських організацій, закінчуючи представниками туристичного бізнес-співтовариства.

Німецька асоціація туризму, будучи громадською організацією, виконує роль консультаційного й координаційного центру національної індустрії туризму. Вона поєднує організації національного, регіонального й муніципального рівня, координуючи їх діяльність по якісному розвитку сфери туризму, у тому числі оздоровчого. Зокрема, Асоціація виступає за перегляд організації літньої відпустки, для того щоб рівномірно розподілити туристичний потік на всі регіональні курорти. Асоціація регулярно здійснює дослідницькі проекти з метою виявлення ринкових проблем і можливостей розвитку регіональних туристичних індустрій оздоровчого туризму [16].

Таким чином, характерні риси реалізації стратегії оздоровчого туризму в Німеччині укладаються в наступному: туризм – інтегрована невід'ємна частина економіки, яка підпорядковується федеральному й регіональному законодавствам із широким спектром пільг у сфері середнього й малого підприємництва; пряма участь держави в просуванні національного туристичного продукту, у тому числі, інформаційна підтримка можливостей

регіонального оздоровчого туризму, через інтернет-сайти відомчих організацій, відповідальних за розвиток туризму й підприємництва, а також регіональні й федеральні ЗМІ; формування стійких переваг у туристів до відвідування вітчизняних оздоровчих курортів; системний розвиток інфраструктури оздоровчої туристичної діяльності.

Британська система охорони здоров'я є однією з найстарших і найефективніших у світі. Левова частина клінік тут державні, але поряд з ними існують і приватні медичні установи – саме останні приймають на лікування іноземних пацієнтів. Щорічно держава вкладає значні кошти в розвиток медичних технологій і інноваційних методик, що обумовлює високі показники ефективності британських клінік у боротьбі з багатьма захворюваннями, у тому числі тими, що в інших країнах визнані невиліковними. В Англії функціонують 10 стратегічних органів охорони здоров'я (Strategic Health Authorities, Shas), які забезпечують керівництво, координацію й підтримку діяльності NHS у регіонах. Shas також працюють із місцевими органами керування, освіти, органами по розвитку туризму й громадськими організаціями [21].

У 2017 році урядом Великої Британії спільно з NHS розроблено стратегію розвитку туризму в країні під назвою «Tourism Sector Deal: Informing the Long-Term Tourism Strategy for Britain» [35], завданнями якої, в тому числі, є посилення державно-приватного партнерства в сфері туризму, як домінантної частини місцевої економіки, створення належних умов для підготовки кваліфікованих кадрів для галузі туризму в сфері оздоровлення з метою задоволення потреб місцевого ринку праці. У 2019 році урядом Великої Британії прийнято «Індустріальну стратегію» розвитку туристичного сектору («Industrial Strategy Tourism Sector Deal: Building a world-class experience economy» [53]), метою якої є встановлення довгострокових партнерських відносин між туристичною галуззю та урядом, створення Центру даних про туризм, впровадження нових форм туризму, в тому числі у сфері оздоровлення для охоплення нової аудиторії.

У Великобританії використовується модель охорони здоров'я, яку запропоновано в 1948 р. За даною моделлю бюджет Британської системи охорони здоров'я формується переважно з податкових надходжень. Формування бюджету Британської охорони здоров'я наведене на рис. 2.4.

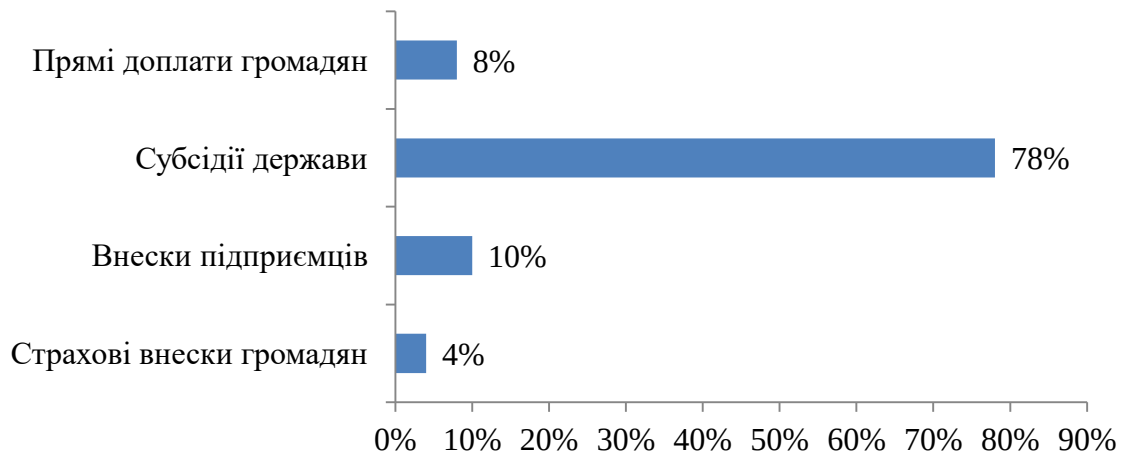

Рис. 2.4 – Бюджет Британської охорони здоров'я [30]

Основними перевагами Британської системи охорони здоров'я є: державний характер фінансування охорони здоров'я; регулювання регіональних бюджетів охорони здоров'я шляхом перерозподілу фінансових ресурсів з регіонів з вищим рівнем життя в регіони з нижчим рівнем життя; невисокі (порівняно з іншими економічно розвинутими країнами) видатки на охорону здоров'я, які забезпечують високі показники стану здоров'я населення; диференційована система оплати праці лікарів загальної практики залежно від кількості і структури населення території [38].

В останні роки сформувалася тенденція зсуву центру медичного туризму з економічно розвинених західних країн (країни Європейського союзу, Канада й США) у країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (Корея, Індія, Таїланд, Сінгапур).

У цих країнах з розвиненою системою медичного туризму медична інфраструктура сформована з урахуванням міжнародних стандартів (в Індії 24 медичних центра з Jсі-Акредитацією, у Таїланді – 52, у Сінгапурі – 22, у

Малайзії – 13, у Кореї – 27), розроблена законодавча база й механізми державної підтримки, комплексна послуга забезпечена сучасною інфраструктурою супутніх сервісів. Це яскраво демонструє Південна Корея, де медичний туризм розвивається швидкими темпами [19]. У глобальному світовому рейтингу індустрії медичного туризму дана країна посідає шосте місце. Примітно й те, що 27 корейських клінік мають акредитацію Joint Commission International (JCI) [9].

Високотехнологічне оснащення, високий рівень фахівців, жорстка система контролю якості медичних послуг, доброзичливе обслуговування й порівняно низькі ціни в порівнянні з Японією, США, Німеччиною й Ізраїлем, роблять цю країну однією з найпривабливіших в області медичного туризму.

За рівнем оснащеності і якості надання медичних послуг корейські клініки в рейтингу світових лідерів перебувають на сьомому місці. Персонал у клініках відрізняється високим рівнем підготовки й доброзичливістю, володіє декількома іноземними мовами.

Інтерес іноземців до одержання медичної допомоги в клініках Кореї постійно зростає за рахунок гарної якості й конкурентних цін на медичні послуги. В 2007 році країну відвідали 15 тисяч іноземних пацієнтів, в 2010 – 82 тисячі людей. По статистиці в 2018 році число пацієнтів склало близько 400 тисяч людей, а дохід від медичного туризму досяг більше 1,4 млрд доларів США [9].

На підставі вивчення досвіду організації й керування медичним туризмом на міжнародному рівні, можна зробити ряд висновків про сучасні тенденції на досліджуваному ринку. До числа найбільш важливих вважаємо за необхідне віднести:

Загальні фактори, що сприяють розвитку в'їзного туризму в сфері оздоровлення наступні: оптимальна вартість і висока якість надаваних лікувально-оздоровчих і медичних послуг; недоступність необхідних медичних процедур за місцем проживання пацієнтів і можливість їх термінового проведення за кордоном по в'їзній медичній візі; вигідне

географічне положення, особливі кліматичні й природні умови, що дозволяє поєднувати ефективне лікування й ознайомленням з місцевою культурною й історичною спадщиною; державна увага до сфери охорони здоров'я й медичного туризму; ріст кількості осіб з позитивною споживчою поведінкою відносно здоров'я, готових платити за медичні послуги, у тому числі в сфері лікувально-оздоровчого й медичного туризму.

Кожна країна, що успішно працює на ринку туризму в сфері оздоровлення, має чіткий бізнес-план, програму інвестицій у медичну й сервісну інфраструктуру, стратегію й тактику розвитку галузі на перспективу. Розробляються медичні програми з додатковим туристичним сервісом, що включають транспортно-логістичні послуги, проживання, організацію харчування, культурно-дозвільні заходи й інші додаткові сервіси. Важливою інформацією для потенційних медичних туристів також є інформація про природно-кліматичні умови в країні перебування й особливостях менталітету місцевого населення.

Високий рівень впровадження інноваційних технологій у процес керування й реалізації послуг у сфері оздоровлення на внутрішньому й в'їзному ринку туризму при одночасному забезпеченні розумного співвідношення показників ціни і якості є ключовим драйвером росту й основним спонукальним мотивом для здійснення поїздки, особливо якщо буде потреба проведення складних операцій і тривалого лікування.

Конкурентні переваги суб'єктів підприємницької діяльності й навіть окремих держав на ринку туризму в сфері оздоровлення можуть досягатися за рахунок трансформації ресурсної бази не тільки з погляду її адаптації й ефективного раціонального використання стосовно до існуючого рівня економічної кон'юнктури ринку, але й за рахунок розширення практики внутрішньогалузевої взаємодії на базі створення й наступного розвитку кластерних структур, холдингових утворень, мережних об'єднань і т.п.

Важливу роль у сталому розвитку національного ринку туризму в сфері оздоровлення необхідно відвести уніфікованій системі просування

туристичних послуг як на рівні держави, так і на рівні бізнес-структур. Поширення інформації, забезпечення вільного й повного доступу про можливості й специфічні особливості національного сегмента ринку туризму в сфері оздоровлення є ключовим завданням усіх учасників ринкових відносин.

Виявлені тенденції розвитку туризму сфери оздоровлення на міжнародному рівні сприятимуть обґрунтуванню напрямів розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг сфери оздоровлення.

2.2. Аналіз вітчизняного досвіду та проблем розвитку туризму сфери оздоровлення

Діагностика розвитку національного ринку туризму сфери оздоровлення дозволяє дослідити та урахувати системні проблеми та негативні фактори, що існують в сучасних умовах, знизити невизначеність середовища функціонування туризму сфери оздоровлення, визначити напрями розвитку, найбільш підтримувані державою та знайти процеси, якості або елементи моделей ефективного розвитку регіональних туристичних систем.

Для розвитку оздоровчого туризму Україна має значний потенціал, оскільки забезпечена необхідними природними ресурсами та має можливості формування необхідної інфраструктури. На міжнародному ринку за індексом туристичної конкурентоспроможності Україна в 2019 році займала 78 позицію серед країн світу з рангом 3.7, піднявшись з 88 місця [48].

Найнижчими показниками серед інших країн є критерії екологічної стійкості та природних ресурсів, загальна політика щодо подорожей і туризму та не достатньо сформоване бізнес середовище, безпека та захист, в той же час перевагами туристичної сфери України серед інших країн є здоров'я та гігієна, цінова конкурентоспроможність, людські ресурси та ринок праці, міжнародна відкритість, культурні ресурси та ділові подорожі.

Через війну та неможливість оцінки поточних та довгострокових тенденцій розвитку туризму в країні з рейтингу визначення індексу туристичної конкурентоспроможності 2021 року Україну було видалено [13].

Індустрія туризму має велике значення для економіки України. Туризм дає збільшення валютних надходжень, створення нових робочих місць, формування ринку збуту товарів вітчизняного виробництва і це далеко не повний перелік можливих переваг розвитку у цьому напрямі. Міжнародна практика свідчить про те, що за допомогою туризму вирішуються питання стимулювання розвитку економіки, єдності нації, пропагування національної культури [28].

Навіть попри війни, кризи, катаклізми більшість країн розвиває туризм як пріоритетну галузь національної економіки. Для України зараз важкі часи, відповідно до цього потрібно запозичувати досвід розвинутих країн, які пройшли такого роду випробування. Попит на внутрішній туризм лише частково компенсує загальне падіння – туристична індустрія все ще залишається у складній ситуації. Попри збереження суспільної думки про те, що відпочинок не на часі, все ж багато українців дозволяють собі так звані вікенди для перезавантаження. Це дозволяє трохи зняти ту напругу, яка не зникає з 24 лютого, та відновити енергію для продуктивної роботи на благо як своєї родини, так і держави (це і податки, і донати) [15].

У структурі продажів туроператорів серед турів Україною наразі переважають санаторні – 44,4% замовлень у 2022 року відносяться саме до цієї категорії. На другому місці – поїздки в Карпати (29%) заради ретриту й оздоровлення. Треті за популярністю – гірськолижні напрями (19,5%), але з тенденцією до зростання в зимовий період.

Також українці купують тури до санаторіїв на морському узбережжі, автобусні подорожі країною, обирають міський туризм і спеціалізований дитячий відпочинок (див. рис. 2.5) [11].

Популярними напрямками у 2022 році на внутрішньому ринку України є санаторні поїздки та ретрит-тури.

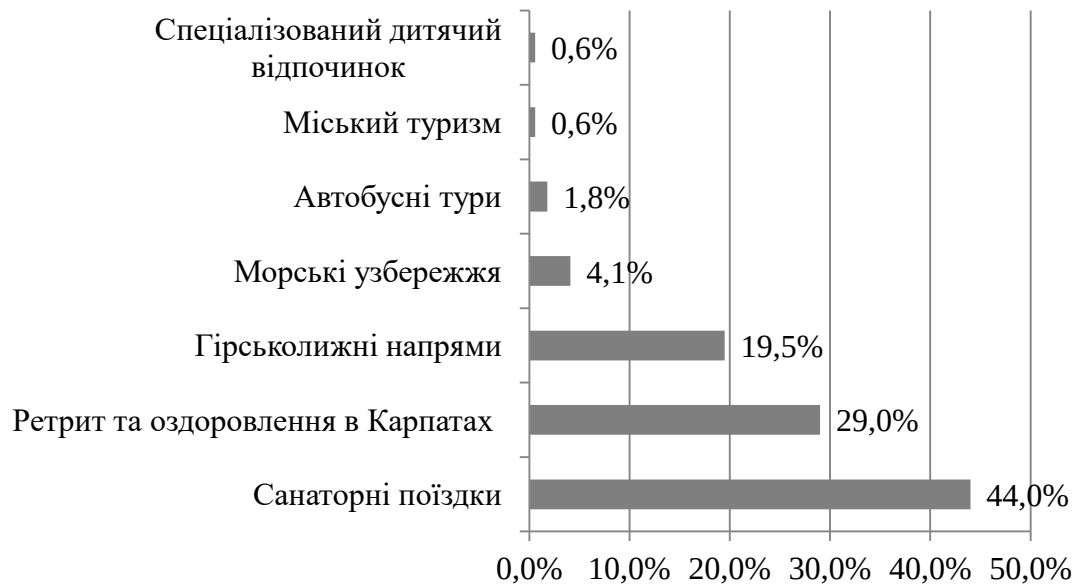

Рис. 2.5 – Напрями внутрішнього туризму станом на 2022 рік [11]

Ретрит-тури – це абсолютно новий вид туризму, який організовується в унікальних віддалених від цивілізації містах та набирає значної популярності серед туристів. Найкраще для організації ретрит-турів підходять невеликі села, селища міського типу, міста розташовані в гірській місцевості тощо. Основна мета таких турів – відпочинок для душі та тіла у поєднанні з оздоровленням. Ретрит-тури можна поділити на чотири види [25]:

1. Ретрит та йога. Найпопулярніший варіант – поєднання ретрит-туру з йога-тріпом, коли день на 50% складається з духовних практик і розтяжок, фізичних вправ. Крім медитацій учасники практикують інші способи розміреного відпочинку: масаж, грязьові ванни, повітряні ванни ароматерапія, спелеотерапія тощо.
2. Тільки ретрит – медитації, самопізнання та природа.
3. Ретрит та фітнес. Такий тур може включати медитацію та самопізнання у поєднанні із екскурсіями та пішими походами в гори.
4. Ретрит та класичний тріп. Буває 3 різновиди цього формату: з 10 днів подорожі 5 присвячується відвідуванню основних визначних пам'яток країни, екскурсій містами, а решта 5 – виключно для медитації,

розслаблення, усунення тривожності; кожен день в обід або ввечері запланована екскурсія або виїзд в місто на прогулянку, решту часу відведено для ретриту; раз в 3 дня виїзд за межі селища (на майстер- клас або просту прогулянку містом) на півдня або навіть весь день для зміни обстановки [25].

Отож, ретрит-тури можуть стати самими популярними турами 2023–2024 року, особливо у міжсезоння та низький сезон.

Сучасний ретрит – це можливість відвідати спокійні та мальовничі місця з метою відпочинку, самопізнання та оздоровлення у санаторно-курортних закладах.

Туристи насолоджуються фізичною, духовною та розумовою діяльністю, практикуючи йогу, спа, медитацію та пілатес, а також відвідуючи курорти з гарячими джерелами. Тенденція до спілкування з місцевими жителями місця призначення, які відвідали та відчули різні культури, сприяє особистому добробуту.

У зв'язку зі специфічними особливостями туристичних послуг, пов'язаних з невід'ємністю процесу їх виробництва і реалізації, комплексністю обслуговування, управління операційною діяльністю туристичних підприємств здійснюється шляхом планування обсягів турпродукту на основі результатів досліджень ринкового попиту і супроводжується заключенням угод туроператора з контрагентами по господарським операціям (підприємствами-виробникам послуг), складанням виробничо-продуктової програми, економічного аналізу обсягів реалізації турпослуг підприємства, оперативного корегування продуктової програми при змінах кон'юнктури ринку та інших факторів.

Суб'єкти туристичної індустрії («Perseynravel», «MediGlobus», «Medical Guide», «TURAN TRAVEL», «Rondo», ГТК «Інтурист Закарпаття», «МедВояж», «Медасіст-Україна», «КросМед-Тур» та ін.) орієнтують свою діяльність у сферу надання послуг з організації подорожей із лікувальною метою. Увага суб'єктів управління ринком послуг туризму в сфері оздоровлення спрямована на формування відповідного бізнес-

середовища [24]:

- з метою активізації позитивних зрушень в розвитку туризму в сфері оздоровлення в Україні діє представництво міжнародних асистентських компаній, таких як, «Савітар Груп», «Балт Асистанс Україна», «Гарант АСИСТАНС» та ін., які пропонують широкий спектр послуг щодо організації медичної, технічної та інших асоційованих видів допомоги страховим компаніям, корпоративним і приватним клієнтам, в тому числі у медицині та туризмі: страхування, інформаційна та організаційна підтримка, допомога в дорозі; переоформлення проїзних документів; організація передчасного повернення туриста в країну постійного проживання; організація приїзду родичів до важкохворого туриста; патронаж за кордоном та ін.;

- створено Українську асоціацію медичного туризму, яка є некомерційною організацією, місія якої полягає в об'єднанні можливостей державного та приватного сектору в розвитку медичного туризму як одного з найбільш перспективних напрямків охорони здоров'я України, розповсюдження передових практик задля забезпечення якісного лікування, сприяючи розвитку вітчизняної охорони здоров'я; забезпечення безпеки пацієнтів. За даними цієї організації, у 2018 р. сальдо експорту потоку медичного туризму, на жаль, було від'ємним і становило близько 100 тис. осіб; як позитивний факт – надходження від 60 тис. пацієнтів-іноземців у вітчизняну економіку близько 150 млн дол. США, не враховуючи витрачених коштів на проживання і транспорт [24];

- традиційне проведення в Україні Міжнародного Конгресу та Міжнародної виставки «МТЕС.Kiev», метою якого є об'єднання професіоналів медицини і туризму; стикування заходів Конгресу з виставкою «Охорона Здоров'я», яку традиційно активно відвідують лікарі з усіх регіонів України, та виставкою Міжнародний туристичний салон «Україна» UITM, яка направлена на туристичних агентів та операторів, відкриває можливість спілкування стейкхолдерів туризму в сфері оздоровлення та налагодження

контактів із закордонними та українськими медичними центрами; напрями діяльності Міжнародного Конгресу медичного туризму в рамках МТЕС.Kyiv пов'язані із організацією міжнародної акредитації закладів охорони здоров'я, послугами страхування, здійсненням маркетингу, інноваціями тощо; учасники заходів отримують можливість підвищити кваліфікацію, набутти компетентність в практиці надання якісних туристичних послуг в поєднанні з медичними, ознайомитися з сучасними трендами даної галузі [24];

– лібералізація візового режиму для іноземців, які їдуть в Україну на лікування.

В цілому, незважаючи на низку позитивних зрушень в структурі туристичної пропозиції на ринку туризму в сфері оздоровлення, можна відмітити й негативні фактори і проблеми розвитку даного ринку.

Ілюстрацією сказаного може служити те, що Україна, яка має потенціал надання послуг курортного та санаторного лікування, дитячого оздоровлення та лікування дотепер не включена ні в один зі світових рейтингів туристичної привабливості медичного й лікувально-оздоровчого туризму.

І хоча одним із пріоритетних напрямів розвитку оздоровчого туризму є розвиток санаторно-курортного господарства України, проте ще до лютого 2022 року спостерігалось скорочення їх кількості.

Лідерами серед регіонів за кількістю санаторно-курортних закладів у 2021 році були Одеська – 148 од. (13,2 %), Запорізька – 126 од. (11,2 %) та Херсонська області – 101 од. (9,0 %). В той же час найменша кількість санаторно-курортних закладів була у Луганській – 4 заклади (0,36 %), Чернівецькій – 6 од. (0,53 %) та Волинській – 9 од. (1,2 %) областях. Загальна кількість санаторно-курортних закладів в Україні у 2021 році порівняно з 2019 роком скоротилась на 1073 од (48,8%), майже вдвічі. Однією з причин такого скорочення стала пандемія Covid-19.

В Україні близько 40 курортів. Зауважимо, що більшість із них розташовані на Азово-Чорноморському узбережжі (тимчасово окуповані росією) та Українських Карпатах. Найбільше їх є в Карпатах. Розвиток

санаторно-курортної справи в Західній Україні має давню історію та певні передумови – найвищу в регіоні лісистість, привабливі ландшафти, клімат і ресурси термальних джерел.

Тут знаходиться найвідоміше українське курортне місто «Моршин», основним лікувальним фактором якого є мінеральна вода, яку використовують у вигляді ванн, душів, інгаляцій, пиття, зрошень, обмивань тощо.

«Трускавець» є одним із найстаріших курортів Європи, а його лікувальна база не поступається «Баден-Бадені», «Карловим Варам», «Вісбадену» та ін. Він володіє майже невичерпними мінеральними водами, такими як залізо, бром, йод, миш'як, радон, озокерит і лікувальні грязі. Тут знаходиться найбільше в Україні родовище озокериту. Санаторії Трускавецького курорту спеціалізуються на лікуванні захворювань органів травлення, вірусних гепатитів, захворювань сечостатевої системи, цукрового діабету та ін. Унікальність курорту «Східниця» полягає в концентрації на цій невеликій території різних типів лікувальних вод: слабомінералізованих – типу «Нафтуса» з вмістом розчинної органічної речовини 10-30 мг/л і заліза від 20 до 70 мг. /л заліzysta мінеральна вода, унікальна лужна мінеральна вода «Східницька содова», мінеральна вода типу «Боржомі». Природне джерело цілющих властивостей «Нафтусі» характеризується особливим поєднанням розчинених органічних речовин і мікроелементів, які зустрічаються лише у Східницько-Трускавицькому 35 районі Карпат. У санаторії цього курорту лікують захворювання органів травлення, нирок і жовчного міхура. Місто-курорт «Берегово» відоме унікальними термальними водами. Аналоги є тільки в Ісландії, Новій Зеландії. За складом вода кремнієво-азотно-вуглекислородно-натрієва з мінералізацією 24%. Ці води позитивно впливають на організм, мають лікувальні властивості в післяопераційному відновленні, стабілізують нервову систему, захищають від хвороб Паркінсона та Альцгеймера, лікують серцево-судинні захворювання, стабілізують серцевий ритм, зменшують ожиріння, значно

покращують кров'яний тиск, відновлюють гормональне здоров'я організму. і ендокринний баланс, допомагають при головному і суглобному болю, усувають шкірні захворювання, випадання волосся, знімають стрес [18].

На Поділлі Сатанівський курорт відомий здавна, а її унікальність полягає в тому, що на її території виявлено шість абсолютно різних за складом і унікальних за своїми цілющими властивостями мінеральних джерел. Висока концентрація бромисто-натрієвої хлоридної води (38 г/л) виявлено на глибині 640 м. Це «солончакова вода» або ропи, яка за своїми властивостями порівнянна з карловарською сіллю. Але головним місцевим джерелом є мінеральна вода «Збручанська нафтуся», якою лікують захворювання шлунково-кишкового тракту, дихальних шляхів, серця, суглобів та ін. Немирівський санаторій «Авангард» славиться родоною мінеральною водою власного виробництва. Має декілька унікальних відділень, які офіційно визнані найкращими в країні, серед них респіраторне, ендокринологічне, опікове та патології вагітності.

Перлина України – курорт Миргород, відомий своєю цілющою мінеральною водою. Потужний лікувально-діагностичний комплекс об'єднує сучасні санаторії «Березовий Гай», «Миргород», «Полтава» та «Хорол» з найкращими в галузі інтегрованими курортними поліклініками та бальнеогрязелікарнями, що наразі пропонують понад 300 різноманітних процедур та аналізів.

На сьогоднішній день ПрАТ «Миргородкурорт» є лідером в українській курортній індустрії. Санаторій спеціалізується на лікуванні захворювань шлунку, печінки, підшлункової залози, жовчного міхура, кишечника, діабету, системи кровообігу, нервової системи, опорно-рухового апарату, опорно-рухової системи та сечовидільної системи, а також пропонує реабілітацію після радикального лікування раку. Лікування безпліддя у подружніх пар також набуває сьогодні все більшої популярності. Популярність курорту «Миргород» широко відома не лише в Україні, а й за її межами, приваблюючи щороку 30 000 відпочивальників з близько 30 країн

світу [18].

Дніпропетровська область славиться лікувальними властивостями грязей озера Солоний Лиман (поблизу села Новотроїцьке). На березі цього озера побудовано грязесховище, що до зволяє зберігати грязь протягом тривалого часу. Грязь має протизапальні, розсмоктуючі та бактерицидні властивості, підвищує імунітет і витривалість. З цієї причини з 1947 року на місці озера існує курорт із санаторієм, де щороку оздоровлюються тисячі людей. Неподалік від Синього Лиману знаходиться цілюще мінеральне джерело, яке використовується для лікування хронічних захворювань шлунково-кишкового тракту.

Південь України відомий своїми грязями, які використовуються у вигляді ванн, аплікацій, тампонів і компресів. Однією з найстаріших місцевих здравниць є санаторій «Гопурі» в Херсонській області. Курорт має унікальні лікувальні властивості: сульфідні мулові грязі та хлоридно-натрієву сіль. Санаторій спеціалізується на лікуванні опорно-рухового апарату, неврологічних, кістковом'язових і дерматологічних захворювань, а також має відділення реабілітації для вагітних.

Маючи такий потенціал, нажаль Україна має ряд негативних моментів, пов'язаних з розвитком туризму в сфері оздоровлення, зокрема:

1) недостатній рівень державної підтримки, у тому числі, фінансування сфери охорони здоров'я, що обумовлене як об'єктивними причинами (нестача бюджетного фінансування, кризові явища в економіці країни, високий рівень державного боргу й т.д.), так і диспропорціями в розподілі бюджетних коштів без урахування орієнтирів соціальної політики;

2) низький рівень розвитку міжнародного медичного страхування в Україні, що обумовлене цілим рядом взаємозалежних причин, у тому числі низькою активністю споживачів туристичних і медичних послуг;

3) відсутність уніфікованої й комплексної системи державної освіти, сертифікації, акредитації, правового супроводу й статистики для туризму в сфері оздоровлення;

- 4) низький рівень маркетингу туризму в сфері оздоровлення, що представлений за кордоном, відсутність популяризації можливостей української медицини у світі, а отже, недостатня поінформованість іноземних пацієнтів про можливості медицини й туризму України;
- 5) недостатня поінформованість пацієнтів про систему одержання в'їзної візи в Україну, тривалість оформлення медичних віз;
- 6) невисокий рівень розвитку туристичної інфраструктури й сервісу, у тому числі недорогих, комфортних готелів і асистанс-компаній, що надають персоналізовані консьєрж-послуги в туризмі в сфері оздоровлення;
- 7) недостатній рівень використання державно-приватного партнерства як у санаторно-курортній діяльності, так і в туризмі в сфері оздоровлення в цілому;
- 8) мінімальна кількість клінік, що мають офіційний міжнародний сертифікат менеджменту якості ISO і акредитацію за міжнародними стандартами Joint Commission International (JCI) у сфері медичного туризму [39] (в Україні пологовий будинок «Лелека» став першим у країні госпітальним медичним закладом, що одержав акредитацію JCI в 2019 році);
- 9) просторово-територіальні диспропорції в локалізації установ, що надають послуги туризму в сфері оздоровлення: високо рейтингові медичні заклади сконцентровані в Києві, Львові, Одесі де лікуються 90% іноземних пацієнтів;
- 10) недостатній розвиток маркетингової стратегії просування оздоровчих туристичних, у тому числі, санаторно-курортних зон як комплексних сервісних продуктів міжнародного в'їзного туризму в сфері оздоровлення;
- 11) недостатній рівень професійного медичного перекладу і мовних компетенцій медичних працівників (лише 10-12% від загальної кількості медичного персоналу в Україні мають навички міжкомунікативної взаємодії іноземною мовою з використанням професійної лексики й термінів [24]);
- 12) низький рівень інформаційного супроводу міжнародного в'їзного

туризму в сфері оздоровлення, в тому числі медичного (на англійській і рідній мові пацієнтів [24]);

13) застаріла нормативно-правова база, що унеможлиблює контроль певних підприємств галузі гостинності, зокрема, система статистичного обліку і звітності не відповідає стану галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;

14) відомча підпорядкованість санаторно-курортних і рекреаційних закладів, що ускладнює стандартизацію туристичних послуг, поліпшення їх якості та впровадження ефективних механізмів державного регулювання розвитку туристичної галузі [27].

Таким чином, відзначаючи позитивні аспекти з активізації вітчизняної індустрії туризму в сфері оздоровлення необхідно зауважити, що вона знаходиться на початковому етапі становлення та потребує більш виваженого ставлення з боку державного управління.

Політика держави щодо розвитку туризму у сфері оздоровлення визнається недостатньо зваженою, а її нормативно-правове забезпечення – суперечливим. В системі здійснення правового забезпечення туризму в сфері оздоровлення не сформовано системний підхід: окремі нормативно-правові акти вважають недосконалими, через що гальмуються механізми їх реалізації. Здійснення туристичної діяльності регулюється державою Законом України «Про туризм», Законом України «Про захист прав споживачів», але діяльність у сфері сумісного надання послуг туризму і медичних послуг ще не має чіткого врегулювання. З метою формування якісного організаційно-правового підґрунтя забезпечення розвитку туризму в сфері оздоровлення мають бути об'єднані зусилля різних інституцій, зокрема, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства закордонних справ та Верховної Ради.

Всі перераховані системні проблеми та негативні фактори збільшуються в багато разів в нових умовах – на фоні погіршення

епідеміологічної ситуації в період пандемії коронавірусної інфекції, а також в умовах зростання невизначеності і ризику, погіршенні соціально-економічної обстановки в після карантинний період.

2.3. Оцінка впливу факторів середовища на розвиток туризму сфери оздоровлення

Формування стратегічних пріоритетів та цільових завдань реалізації стратегії розвитку ринку туристичних послуг залежить від стану зовнішнього середовища.

Для подальшого зниження невизначеності зовнішнього середовища і розробки працюючих стратегій розвитку регіонального комплексу туризму в цілому, та окремих підприємств і організацій, що є елементами даного комплексу, можливо застосування сценарного підходу, який дозволяє з певним рівнем імовірності дослідити можливі тенденції та взаємозв'язки факторів, що формують бізнес-середовище [14].

За допомогою сценарного підходу здійснимо інтерпретацію теперішніх дій у світі майбутніх подій. За результатами інтерпретації можна також зменшити невизначеність майбутнього, врахувавши якісні дані й стратегії всіх зацікавлених осіб на користь власного розвитку.

Вибір сценарного підходу пояснюється тим, що на відміну від прогнозу, який доцільно застосовувати у стабільних умовах й у коротких тимчасових рамках, у ситуації, коли невизначеність середовища тільки зростає, саме сценарії дозволяють виявляти й вивчати майбутні ділові умови. Сценарій ефективний у середньо- та довгостроковій перспективі, при середньому або високому ступеню невизначеності, він визначає найбільш вірогідні варіанти майбутнього. В результаті використання сценарного підходу з'являється можливість вироблення такої стратегії, яка буде прийнятною при будь-якому варіанті розвитку подій з точки зору досягнення цілей системи.

Для туристичних підприємств і організацій, що є елементами регіонального туристичного комплексу головними цілями застосування сценарного підходу є забезпечення керівників, що приймають рішення в конкретних областях управлінської діяльності, інформацією про наслідки теперішніх подій, теперішньої поведінки підприємств.

Якщо скористатися результатами проведеного оцінювання факторів середовища, що надають найбільший вплив на розвиток регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення, то їх комбінація надає чотири різних сценарії подій (див. рис. 2.6).

	Показники стану регіону відповідають вимогам всіх стейкхолдерів, увага суб'єктів управління зосереджена на розвитку туризму сфери оздоровлення	Показники стану регіону не відповідають вимогам всіх стейкхолдерів, увага суб'єктів управління зосереджена на комплексному розвитку регіону
Держава здійснює комплекс Заходів з підтримки розвитку внутрішнього туризму	I. «Інноваційний розвиток». Політика регіону націлена на Підтримку туристичної галузі взагалі, і зокрема на розвиток туризму сфери оздоровлення; В системі державної підтримки Створено умови для Підприємницької діяльності в туризмі сфери оздоровлення;	II. «Концентрований розвиток». Політика регіону націлена на Підтримку прибуткових Підприємств і організацій туристичної галузі; В системі державної підтримки формуються умови для розвитку туристичних комплексів;
Держава здійснює комплекс Заходів з підтримки сфери послуг (в тому числі сфери гостинності)	III. «Інерційний розвиток». Політика регіону націлена на Підтримку розвитку туризму сфери оздоровлення; В системі державної підтримки здійснюється комплекс заходів з Підтримки підприємницької діяльності у сфері гостинності, та ін.	IV. «Вживання». Політика регіону сприяє вирішенню проблемних питань комплексного розвитку регіону; В системі державної підтримки Формується комплекс заходів з Підтримки підприємницької діяльності у сфері послуг (в тому числі у сфері гостинності за остаточним принципом).

Рис. 2.6 – Структура сценаріїв розвитку середовища

Для кожного сценарію визначено два крайні значення обраних параметрів. Відповідно, матриця складається із чотирьох квадрантів, які відображають чотири різні сценарії середовища майбутнього:

Кожний варіант сценарію розвитку середовища формує тенденції розвитку туристичного комплексу сфери оздоровлення, що складаються на базі комбінації можливих умов розвитку. Сценарний підхід дозволяє розглянути все різноманіття умов, що визначають розвиток туризму сфери оздоровлення.

I. «Інноваційний розвиток» – в межах даного сценарію за відповідності стану регіону вимогам усіх стейкхолдерів туризму сфери оздоровлення, державна підтримка галузі туризму складається з низки заходів щодо забезпечення підприємницької діяльності в туризмі сфери оздоровлення.

«Інноваційний розвиток» реалізується в об'єднанні інфраструктурних галузей шляхом взаємного зближення й утворення взаємозв'язків для комплексного розвитку, та взаємопроникнення цих галузей з метою їх адаптації до рівня, відповідного до інноваційних змін. Наявність державної підтримки визначає значну фінансову участь та високу довіру з боку інвесторів, забезпечення умов для розвитку кадрового потенціалу та високу довіру суспільства. Підтримка внутрішнього туризму потребує погодженого розвитку з перетвореннями в туристичній галузі. Для підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення послідовність подій за сценарієм «Інноваційний розвиток», створює можливості вибору стратегії розвитку інновацій. Основні ризики – конкуренти.

II. «Концентрований розвиток». Стан регіону відповідає окремим вимогам стейкхолдерів, що тягне за собою нерівні умови розвитку підприємств і організацій туризму сфери оздоровлення, пріоритетна увага суб'єктів управління зосереджена на комплексному розвитку регіону, що реалізується у підтримці прибуткових підприємств і організацій туристичної галузі, що виражається у зосередженні більшої частини ресурсів на певних проектах в окремих галузях, ефект від яких поступово поширюється на інші види діяльності, що в свою чергу, створює перспективи для розвитку туристичної галузі, зокрема підприємств і організацій, діяльність яких пов'язана з інфраструктурним обслуговуванням туризму сфери

оздоровлення, таких як: транспортні підприємства, підприємства харчування, розваги, та ін. Інвестиції в розвиток підприємств і організацій відбуваються за рахунок приватних джерел фінансування та підтримки державою в законодавчо-правовій формі. Варіант середовища за сценарієм «концентрований розвиток» надає можливість підприємствам і організаціям, що надають послуги туризму сфери оздоровлення розробляти власні стратегії розвитку на основі інтегрованого зростання і консолідації галузі. Основні ризики – конкуренти, стан розвитку суміжних галузей, що обслуговують підприємства – виробників послуг оздоровлення.

III. Сценарій «Інерційний розвиток» характеризується наявністю умов для розвитку туризму в регіоні з орієнтацією на внутрішнього споживача в силу низької конкурентоспроможності послуг оздоровлення; матеріальна база туризму здебільшого перебуває у незадовільному стані, інвестиційна активність у галузі вкрай низька. Інерційний сценарій приведе до збереження негативних тенденцій сьогодення, коли у підприємств, що надають послуги оздоровлення недостатньо власних ресурсів для проведення політики розвитку. Через зношування основного капіталу й дефіциту кваліфікованих трудових ресурсів збільшуються труднощі з конкурентоспроможністю. Інвестиції в розвиток підприємств і організацій, що надають послуги оздоровлення можливі за рахунок приватних джерел та внутрішніх джерел підприємств. Події в середовища за сценарієм III готують підприємства до скорочення активності. Основні ризики – конкуренти, стан розвитку суміжних галузей, задіяних на обслуговування підприємств-виробників послуг оздоровлення, відсутність конкурентних переваг, нестача кадрів.

IV. Сценарій «Виживання» не передбачає акцентів регіональної політики підтримки підприємств, що надають послуги оздоровлення. За даним сценарієм з погляду розвитку підприємства і організації надані самі собі, тобто стан регіону не відповідають вимогам всіх стейкхолдерів, регіональна підтримка туризму сфери оздоровлення здійснюється за остаточним принципом, держава не проводить спеціальної політики

підтримки туристичної галузі, підтримуючи загалом сферу обслуговування і не приділяючи уваги саме туризму сфери оздоровлення, що, в свою чергу, призведе до наступних основних наслідків: потенціал туризму сфери оздоровлення буде скорочуватися; обсяги послуг оздоровлення будуть падати, число зайнятих у галузі скорочуватися; споживачі переорієнтуються на інші DESTИНАЦІЇ. Розгорнення сценарію «Виживання» орієнтує підприємства і організації, що надають послуги туризму сфери оздоровлення на умови контрактного обслуговування. Основні ризики – конкуренти, стан розвитку суміжних галузей, що обслуговують підприємства і організації, що надають оздоровчі послуги, відсутність конкурентних переваг, втрата потенціалу.

На основі аналізу можливих сценаріїв розвитку середовища функціонування, власного потенціалу, керівники підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення формують стратегії, що відповідають їх цілям, а також можливі їх комбінації. Кількість можливих альтернатив повинна бути необхідною та достатньою для того, щоб урахувати всі доступні варіанти комбінацій цілей, потенціальних можливостей підприємства з досліджуваними факторами середовища.

Визначення сукупності факторів, що надають найбільший вплив на розвиток регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення у сукупності з дослідженням сценаріїв розвитку середовища дозволить більш обґрунтовано виявити проблеми розвитку, підготувати завдання для розробки програми розвитку, сформулювати цілі програми розвитку, визначити оптимальне фінансування програми.

Висновки до розділу 2

Дослідження обсягу світового ринку оздоровчого туризму показав, що він оцінювався в 814,6 мільярдів доларів США в 2022 році, і очікується, що з 2023 до 2030 року він зростатиме на 12,42% у середньому за рік. Це можна

пояснити збільшенням споживчих витрат на спа, масажі тіла, медитацію, йогу, аюрведичну терапію та інші.

В останні роки сформувалася тенденція зсуву центру оздоровчого (медичного) туризму з економічно розвинених західних країн (країни Європейського союзу, Канада й США) у країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (Корея, Індія, Таїланд, Сінгапур).

Аналіз показав, що Північна Америка домінувала на ринку оздоровчого туризму з часткою доходу 39,7% у 2022 році. За оцінками, Європа займає друге місце на ринку. Зростаюча потреба в оздоровчих послугах через збільшення випадків проблем зі здоров'ям, пов'язаних зі стресом, прискорила зростання ринку в регіоні. За даними Євростату 56,0% людей з Європейського Союзу мали принаймні один особистий тур у 2021 році. Ринок Азійсько-Тихоокеанського регіону буде демонструвати прибуткове зростання завдяки зростанню популярності різноманітних екзотичних напрямків, таких як Китай, Індія, Малайзія, Індонезія, Таїланд і Сінгапур. Крім того, за прогнозами, збільшення кількості мереж готелів із центрами, що пропонують масажі, спа-процедури, лікування травами та програми омолодження, позитивно вплине на зростання ринку в регіоні.

Серед країн-лідерів медичного туризму США має недержавну систему охорони здоров'я із приватно-страховим механізмом фінансування медицини, Канада й Великобританія мають державну модель організації охорони здоров'я з переважно бюджетним фінансуванням, Німеччина й Франція – бюджетно-страховий механізм фінансування медичної галузі. Кожна країна, що успішно працює на ринку туризму в сфері оздоровлення, має чіткий бізнес-план, програму інвестицій у медичну й сервісну інфраструктуру, стратегію й тактику розвитку галузі на перспективу. Розробляються медичні програми з додатковим туристичним сервісом, що включають транспортно-логістичні послуги, проживання, організацію харчування, культурно-дозвільні заходи й інші додаткові сервіси. Важливою інформацією для потенційних медичних туристів також є інформація про

природно-кліматичні умови в країні перебування й особливостях менталітету місцевого населення.

Для розвитку оздоровчого туризму Україна має значний потенціал, оскільки забезпечена необхідними природними ресурсами та має можливості формування необхідної інфраструктури. У структурі продажів туроператорів серед турів Україною наразі переважають санаторні – 44,4% замовлень у 2022 року відносяться саме до цієї категорії. На другому місці – поїздки в Карпати (29%) заради ретриту й оздоровлення. З метою активізації позитивних зрушень в розвитку туризму в сфері оздоровлення в Україні діє представництво міжнародних асистентських компаній, таких як, «Савітар Груп», «Балт Асистанс Україна», «Гарант АСИСТАНС» та ін., які пропонують широкий спектр послуг щодо організації медичної, технічної та інших асоційованих видів допомоги. Створено Українську асоціацію медичного туризму, яка є некомерційною організацією, місія якої полягає в об'єднанні можливостей державного та приватного сектору в розвитку медичного туризму як одного з найбільш перспективних напрямків охорони здоров'я України, розповсюдження передових практик задля забезпечення якісного лікування, сприяючи розвитку вітчизняної охорони здоров'я; забезпечення безпеки пацієнтів.

Політика держави щодо розвитку туризму у сфері оздоровлення визнається недостатньо зваженою, а її нормативно-правове забезпечення – суперечливим. В системі здійснення правового забезпечення туризму в сфері оздоровлення не сформовано системний підхід: окремі нормативно-правові акти вважають недосконалими, через що гальмуються механізми їх реалізації.

РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТУРИЗМУ СФЕРИ ОЗДОРОВЛЕННЯ

3.1. Механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення

Механізм управління розвитком підприємств туризму сфери оздоровлення – це спосіб організації структури, мотивів, регламентів, методів та інструментів реалізації відносин між суб'єктами та об'єктами управлінського впливу для досягнення цільових кількісних і якісних показників його розвитку.

Механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення зображено на рис. 3.1.

Функціонування механізму управління розвитком реалізується наступними етапами:

Етап формування організаційно-інституціональних настанов, у рамках якого здійснюється:

- визначення структури регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення, яка дозволяє реалізувати потреби ринку туризму сфери оздоровлення;
- формулювання мети й завдань механізму управління розвитком комплексу туризму сфери оздоровлення.

Етап нормування системи розвитку. На основі поставлених мети й завдань здійснюється функціональне узгодження й регламентація способів досягнення мети, зокрема, формуються принципи реалізації механізму управління розвитком туризму сфери оздоровлення, визначаються мотиви реалізації суб'єктами й об'єктами управління своїх функцій, тобто ті внутрішні та зовнішні стимули суб'єктів та об'єктів управління, які спонукають їх до належного виконання своїх функцій, що приводить до розвитку туризму сфери оздоровлення, і показники розвитку.

На даному етапі встановлюється перелік показників, за якими може

бути здійснене планування та оцінка ступеню вирішення визначених завдань, що відбиватимуться у регіональній програмі розвитку туризму сфери оздоровлення.

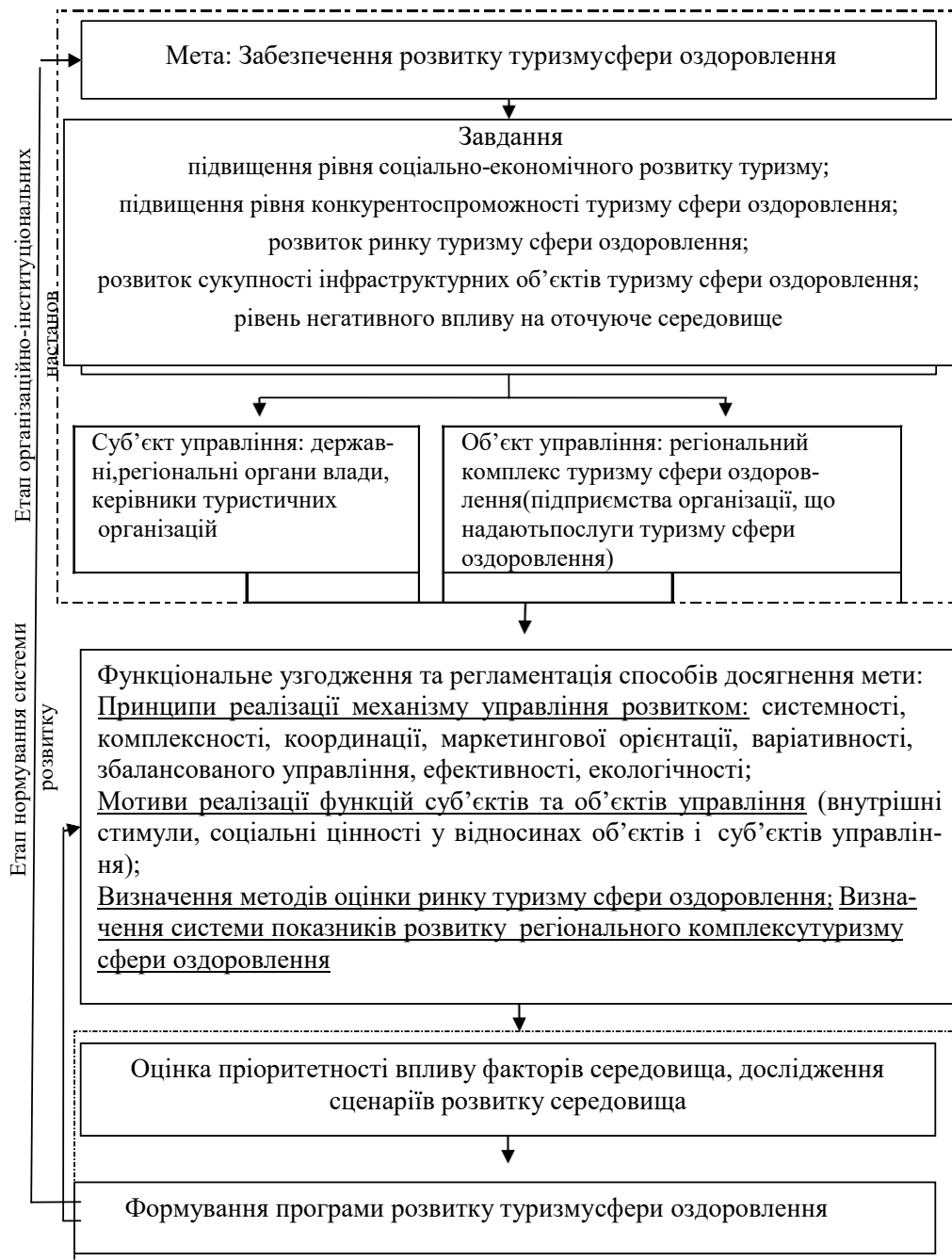

Рис. 3.1 – Механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення

В табл. 3.1 наведено перелік показників, за якими здійснюється оцінювання розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

Таблиця 3.1 – Показники оцінювання розвитку регіонального комплексу
туризму сфери оздоровлення

Завдання	Показники вирішення завдань
1. Рівень соціально-економічного розвитку	рівень доходів; рівень доходів на підприємствах туризму сфери оздоровлення; кількість робочих місць у сфері туризму оздоровлення; питома вага іноземних туристичних надходжень в обсязі ВРП; питома вага туристичних надходжень у загальному обсязі експорту регіону; рівень зайнятості в регіоні; рівень захворюваності в регіоні; природний приріст населення в регіоні;
2. Рівень конкуренто-спроможності туризму сфери оздоровлення	інвестиційна привабливість підприємств туризму сфери оздоровлення; сприйняття послуг туризму сфери оздоровлення по всіх аспектах діяльності (ціновій політиці, сервісній, рівню розвитку інфраструктури); коефіцієнт інтенсивності туристичних прибуттів; коефіцієнт сезонної нерівномірності; частка іноземних туристів, що відвідали регіональний комплекс туризму сфери оздоровлення;
3. Розвиток туризму сфери оздоровлення на основі маркетингу	обсяг ринку послуг туризму сфери оздоровлення; потенційна місткість ринку послуг туризму сфери оздоровлення; кількість суб'єктів туристичної діяльності; доходи підприємств регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; кількість туристів, що відвідали підприємства й організації, що надають послуги туризму сфери оздоровлення; рівень зайнятості готельних номерів підприємств і організацій туризму сфери оздоровлення; частка зовнішніх відпочиваючих (рівень «міграції» на внутрішньому ринку туризму сфери оздоровлення) сила бренда регіональної туристичної зони; асортиментна представленість на регіональному ринку послуг туризму сфери оздоровлення; рівень маркетингової активності підприємств і організацій регіону, що надають послуги туризму сфери оздоровлення (частка витрат на маркетинг); рівень задоволеності споживачів послуг туризму сфери оздоровлення; рівень лояльності споживачів послуг туризму сфери оздоровлення;

Продовження таблиці 3.1

Завдання	Показники вирішення завдань
4. Розвиток сукупності інфраструктурних об'єктів регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення	обсяг капітальних інвестицій у сферу туризму оздоровлення; кількість ліжко-місць у регіональному комплексі туризму сфери оздоровлення на душу населення в регіоні; площа регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення на душу населення в регіоні; кількість колективних засобів розміщення на душу населення в регіоні; кількість точок громадського харчування на душу населення в регіоні; співвідношення медичного персоналу на підприємствах і організаціях регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення до адміністративного на душу населення в регіоні; розгалуженість транспортної мережі в регіоні на душу населення в регіоні;
5. Рівень негативного впливу на оточуюче середовище	щільність населення в пік сезону на км ² ; кількість забруднюючих речовин, відходів життєдіяльності підприємств і організацій регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення вивезених на смітник; рівень споживання енергії; частка поновлюваної енергії в загальному обсязі енергоспоживання; ефективність використання води;

Етап реалізації технологій управління. На даному етапі визначаються пріоритетні характеристики ринку туризму сфери оздоровлення, тобто, проводиться дослідження значущості впливу факторів середовища на його розвиток. На даному етапі, з урахуванням результатів визначення найбільш впливової групи факторів середовища відбувається вибір завдань розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення для включення у регіональну програму розвитку комплексу туризму сфери оздоровлення. Для оцінювання поточного стану регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення здійснюється моніторинг і оцінка розвитку, що виступає зворотним зв'язком в механізмі управління розвитком регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

Мета механізму управління розвитком туризму сфери оздоровлення – забезпечення розвитку туризму сфери оздоровлення з урахуванням потреб

ринку.

Досягнення мети механізму управління розвитком туризму сфери оздоровлення здійснюється на основі наступних завдань:

- підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону;
- підвищення рівня конкурентоспроможності регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;
- розвиток регіонального ринку туризму сфери оздоровлення на основі маркетингу;
- розвиток сукупності інфраструктурних об'єктів регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;
- мінімізація негативного впливу на оточуюче середовище, забезпечення контрольованого використання природно-лікувальних ресурсів регіону.

Вирішення завдань управління розвитком здійснюється за допомогою функціонального узгодження й регламентації способів взаємодії суб'єктів і об'єктів управління. Функціональне узгодження побудоване на сукупності принципів, мотивів і показників.

У число принципів включені:

1. Принцип системності, що означає, що регіональний комплекс туризму сфери оздоровлення являє собою сукупність взаємозалежних елементів, функціонування яких відбувається для досягнення цілей розвитку. Елементами цієї системи виступають як підприємства й організації, що надають послуги туризму сфери оздоровлення, так і сукупність інфраструктурних об'єктів.
2. Принцип комплексності, що припускає необхідність повного охоплення всіх компетенцій учасників механізму.
3. Принцип координації. Функціонування механізму координується суб'єктом його розробки й управління на державному й регіональному рівнях.
4. Принцип орієнтованості на потреби цільових ринків збуту.

Означає, що прийняті в усіх напрямках функціонування механізму заходи повинні бути орієнтовані на задоволення потреб цільових ринків збуту, а також інтересів стейкхолдерів регіональної економічної системи (населення, держави, комерційних структур, постачальників, виробничих підприємств і ін.).

5. Принцип варіативності, що припускає необхідність забезпечення адекватного реагування регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення на вплив екзогенних (не залежних від регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення) факторів.

6. Принцип збалансованого управління факторами розвитку, що означає необхідність рівномірного розподілу зусиль і ресурсів для внеску кожного фактору розвитку в кінцеву ефективність функціонування регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

7. Принцип ефективності, що припускає оптимізацію співвідношення витрат до отриманих результатів при функціонуванні механізму.

8. Принцип екологічності, що означає необхідність урахування впливу прийнятих рішень на стан навколишнього середовища регіону.

Мотиви – внутрішні й зовнішні стимули суб'єктів і об'єктів управління, за допомогою яких формується їхня поведінка для реалізації своїх функцій, що, в остаточному підсумку, визначає відповідальність за прийняття рішень і їх належне виконання, що приводить до розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення. У якості мотивів виступають внутрішні стимули, соціальні цінності, відповідальність, прагнення до вигоди і т.д.

Організація туристичної діяльності забезпечується факторами середовища – рекреаційними ресурсами туризму в сфері оздоровлення, ресурсами туристичної інфраструктури туризму в сфері оздоровлення, державним регулюванням діяльності туризму в сфері оздоровлення, станом регіону туризму в сфері оздоровлення, взаємодія яких спрямована на створення й реалізацію послуг туризму в сфері оздоровлення [10].

Етап реалізації технологій і інструментів управління здійснюється на рівні двох груп суб'єктів управління: органів державної влади й регіонального управління та регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й туристичних підприємств і організацій.

На кожному рівні управління використовується сукупність аналітичних, економічних, організаційних і адміністративних технологій впливу на об'єкти управління:

I. На рівні функціонування органів державної й регіональної влади:

1. Аналітичні.

а) Використання аналітичних технологій для: оцінки потенційного попиту на регіональному ринку послуг туризму сфери оздоровлення; оцінки потенційної місткості ринку; вивчення структури потреб зовнішніх споживачів; оцінки задоволеності споживачів послуг регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; оцінки лояльності споживачів послуг регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; створення системи маркетингового моніторингу стану ринку послуг регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; впровадження інструментів SWOT-, PEST-аналізу.

б) Використання інструментів просування: рекламний супровід туристичного бренду регіону на внутрішніх і зовнішніх цільових ринках збуту; забезпечення законодавчих умов для можливостей стимулювання збуту в рамках регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; використання інструментів зв'язків із громадськістю для просування регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;

в) застосування методів стратегічного планування: для розробки стратегії розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; розробки програми просування регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

2. Економічні:

а) використання економічних інструментів для оптимізації фінансово-

господарської діяльності учасників регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення (пільги, стимулювання й ін.);

б) розробка системи нормативів для стимулювання діяльності учасників регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;

в) забезпечення фінансової складової як основи розвитку інфраструктурної складової регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

3. Організаційні:

а) регламентація процесу в рамках реалізації механізму управління розвитком регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;

б) побудова оптимальної структури управління регіональним комплексом туризму сфери оздоровлення, орієнтованої на задоволення потреб цільових ринків збуту й основних стейкхолдерів;

в) установлення строків реалізації окремих заходів і впровадження інструментів управління.

4. Адміністративні:

а) розробка стратегії й програми розвитку туризму сфери оздоровлення;

б) визначення функцій і повноважень відповідальних за реалізацію окремих заходів і функціонування всього механізму управління розвитком регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;

в) розробка й впровадження системи оперативного управління процесом функціонування об'єктів регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;

г) впровадження механізмів відповідальності за досягнення цільових показників програми.

II. На рівні функціонування регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення.

1. Управлінські.

а) Впровадження інструментарію стратегічного планування: розробка стратегії розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення; оцінка стратегічних перспектив розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення; прогнозування розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення.

б) Впровадження на системній основі аналітичних інструментів: створення інформаційної аналітичної системи на рівні регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення; періодична оцінка задоволеності споживачів; періодична оцінка лояльності споживачів; періодична сила бренда регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення; здійснення аналізу рівня популярності регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення; впровадження інструментів SWOT, PEST-аналізу.

в) Широке впровадження методів ринкового впливу на цільові ринки збуту з метою позиціонування й просування послуг регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення: використання рекламних комунікацій; використання Pr-Комунікацій; побудова ефективної системи здійснення особистих комунікацій (за аналогією із провідними туристичними комплексами розвинених країн); сезонне застосування інструментів стимулювання збуту; забезпечення сервісної складової просування послуг туризму сфери оздоровлення.

2. Економічні: розробка й впровадження системи преміювання й стимулювання персоналу залежно від рівня і якості обслуговування

споживачів.

3. Організаційні:

а) регламентація процесів управління (оцінки задоволеності споживачів, здійснення комунікаційної діяльності, проведення аналітичних заходів і ін.);

б) побудова оптимальної організаційної структури, орієнтованої на реалізацію управлінських завдань регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій.

Адміністративні:

а) розробка стратегії й програми розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення;

б) визначення функцій і повноважень, відповідальних за реалізацію окремих заходів і функціонування всіх програм довгострокового розвитку;

в) розробка й впровадження системи оперативного управління регіональним комплексом туризму сфери оздоровлення й підприємств і організацій, що надають послуги туризму сфери оздоровлення;

г) впровадження механізмів відповідальності за досягнення цільових показників програми.

Закінчується етап реалізації технологій управління моніторингом і оцінкою розвитку туризму сфери оздоровлення, який означає визначення відповідності існуючої практики управління розвитком туризму сфери оздоровлення меті функціонування механізму управління й потребам суб'єктів і об'єктів управління, оцінку ефективності розвитку туризму сфери оздоровлення. Процедура моніторингу забезпечує активне спостереження за процесом змін стану туризму сфери оздоровлення.

У рамках моніторингу вирішуються наступні завдання:

– підготовка аналітичної інформації, необхідної для прийняття раціональних управлінських рішень;

– об'єктивна оцінка результатів діяльності регіонального комплексу

туризму сфери оздоровлення в цілому і його окремих підприємств і організацій;

- аналіз факторів, що впливають на розвиток регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;
- виявлення внутрішніх резервів розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення;
- прогнозування економічного розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

Система моніторингу виконує наступні функції:

- устанавлює критичні стани, або тенденції змін факторів зовнішнього середовища, які є визначальними у прийнятті управлінських рішень при виробленні курсу дій на перспективу;
- забезпечує зворотний зв'язок із суб'єктами оточення, відносно попередніх результатів діяльності;
- визначає ступінь і своєчасність вирішення завдань розвитку[8].

Об'єктом моніторингу є стан всіх складових розвитку туризму сфери оздоровлення, за рахунок яких здійснюється підтримка або зміна значень показників розвитку. Постійне спостереження за станом складових розвитку туризму сфери оздоровлення дозволить вчасно приймати рішення, спрямовані на підтримку або зміну сформованих тенденцій.

Основним інструментом при проведенні моніторингу виступає система обробки інформативних звітних показників, що складає первинну інформаційну базу спостереження. Вона необхідна для наступного розрахунку аналітичних показників (абсолютних і відносних), які характеризують розвиток туризму сфери оздоровлення.

Формування підсистеми інформативних звітних показників моніторингу пропонується здійснювати на основі оцінки стану туризму сфери оздоровлення й факторів зовнішнього середовища, що дозволить забезпечити систематичний збір і обробку інформації й виявляти ступінь відповідності результатів діяльності туризму сфери оздоровлення цілям,

критеріям і вимогам зацікавлених осіб.

Таким чином, механізм управління розвитком регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення, представляючи собою набір цілей, завдань, принципів, мотивів, технологій, інструментів і методів, дозволяє здійснювати системне, планомірне й цілеспрямоване управління регіональним комплексом туризму сфери оздоровлення.

3.2. Програмно-цільовий підхід в управлінні розвитком туризму сфери оздоровлення

Після того, як Президент Володимир Зеленський заявив про важливість розвитку вітчизняного туризму й анонсував презентацію проектів, у тому числі «Мандруй Україною», «Туристична Україна» які спрямовані на промоцію туризму та розвиток й охорону культурної спадщини, видав указ № 543 «Про розвиток регіону українських Карпат» спрямований на стимулювання соціально-економічного розвитку, підвищення інвестиційної привабливості, розбудови рекреаційного, туристичного та етнокультурного потенціалу регіону українських Карпат, у регіонах активізувалася робота з розвитку туризму.

Правовою основою діяльності по розробці й реалізації цілевих програм є відповідні національні й регіональні нормативно-правові акти, якими також визначаються структура й зміст національних, регіональних цілевих програм розвитку туризму. Національні й регіональні програми, у тому числі й програми розвитку туризму, розробляються у відповідності з наступними нормативно-правовими актами:

- Закон України «Про туризм» [3];
- Постанова КМ України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету» (із відповідними змінами) від 26 квітня 2003 р. № 621 [6]

- Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 р. № 1621-IV;
- Розпорядження КМУ від 14 серпня 2013 р. № 843-р «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки»;
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11.03.2015 № 200-р «Про схвалення розробленого Міністерством інфраструктури плану імплементації Директиви Ради ЄС від 13 червня 1990 р. 90/314/ЄЕС про організовані туристичні подорожі, відпочинок з повним комплексом послуг та комплексні турне» та ін.

Але незважаючи на наявний досвід розробки програм розвитку туризму, процес йде дуже повільно, супроводжується рядом складних проблем. Однією із причин наявних проблем, а також невисокої ефективності таких програм «на виході» є недосконалість правового регулювання всіх дій по розробці, реалізації й оцінці ефективності програм розвитку туризму. Якщо на національному рівні існують деякі нормативно-правові акти, що визначають такий порядок, то на рівні регіонів проблеми правового регулювання актуальні як ніколи.

У будь-якій програмі розвитку туризму повинні обов'язково бути присутніми: перелік заходів; необхідні ресурси для їхньої реалізації; строки їх реалізації; виконавці й відповідальні за здійснення контролю. Для розробки програми розвитку туризму сфери оздоровлення необхідно:

- урахувати всі існуючі геополітичні, територіальні, ландшафтно-кліматичні, природно-лікувальні, демографічні, соціально-економічні, екологічні й інші особливості й резерви території;
- виявити й оцінити наявні в межах регіону туристичні (природні, лікувальні, історико-культурні, соціально-економічні), матеріальні, фінансові, трудові й інші ресурси;
- дослідити систему органів управління туризмом у регіоні з наступною оцінкою її можливостей для реалізації розроблювальної програми розвитку туризму сфери оздоровлення;

- урахувати можливості для сприятливого й ефективного функціонування й розвитку державного, приватного й суспільного секторів туризму сфери оздоровлення в межах регіону;

- провести комплекс маркетингових досліджень регіонального туристичного ринку, туристичного ринку сфери оздоровлення, туристичних ринків сусідніх регіонів, приділяючи основну увагу потенційним споживачам;

- установити територіальні кордони розвитку туризму сфери оздоровлення з урахуванням рекреаційних, соціально-економічних, політичних, демографічних, інфраструктурних і інших особливостей території регіону;

- визначити інформаційний потенціал території регіону, а також напрямки багатоцільового використання туристичної інфраструктури в рамках конкретних територій;

- оцінити можливості освітніх і наукових установ для насичення регіону висококваліфікованими фахівцями в туризмі сфери оздоровлення;

- визначити сильні й слабкі сторони регіону в плані розвитку туризму сфери оздоровлення, виявити існуючі проблеми й виробити напрямки їх вирішення в рамках системи реалізованих заходів;

- оцінити можливості туристичних організацій регіону і їх готовність до роботи на внутрішньому туристичному ринку сфери оздоровлення, формуванню й реалізації туристичного продукту туризму сфери оздоровлення й послуг регіону.

Пропонується наступний підхід до складання програми розвитку туризму сфери оздоровлення в регіоні. Створення програми розвитку туризму сфери оздоровлення повинне здійснюватися шляхом реалізації виділених нижче етапів.

Етап I. Виявлення кола проблем, які покликана вирішувати програма. На цьому етапі проводиться оцінка регіону як перспективного напрямку розвитку туризму сфери оздоровлення. Результатом цього етапу є визначення

й формулювання головної проблеми і її ознак. У межах цього етапу необхідно проводити наступні процедури:

1. Аналіз наявності й стану туристичних ресурсів туризму сфери оздоровлення в регіоні, до яких відносяться природні, кліматичні, рекреаційні, лікувальні, культурно-естетичні, концептуальні й соціально-економічні ресурси. Такий аналіз включає обов'язкове проведення п'яти основних процедур: виявлення реальних і потенційних аттракторів із прив'язкою їх до конкретних територій; прив'язка виділених аттракторів до туризму сфери оздоровлення; розробка методики, паспортів опису окремих об'єктів туризму сфери оздоровлення; розробка систем обробки й уніфікації отриманої при аналізі інформації про туристичні ресурси й об'єктах показу; забезпечення зберігання й доступності отриманої інформації.

2. Виявлення й аналіз туристичних плюсів і мінусів території регіону для розвитку туризму сфери оздоровлення. Для цієї мети необхідно використовувати наступні групи індикаторів: природно-кліматичні, лікувальні, природно-естетичні, психофізіологічні, репутаційні, соціальні, етнокультурні, економічні, екологічні й політичні індикатори. Для оцінки можливостей і слабких сторін регіонів можна використовувати визнані методи стратегічного менеджменту (SWOT, STEP і ін.).

3. Виділення основних і додаткових напрямків розвитку туризму сфери оздоровлення в межах регіону. Далі слід виділити райони широкої і вузької спеціалізації, а також елементи туристичної системи таких районів – локації, ядра, що становлять відповідно туристичні зони, центри оздоровлення, оздоровчі маршрути і т.д.

4. Аналіз динаміки й найважливіших напрямків перспективного розвитку туризму сфери оздоровлення в регіоні. Такий аналіз проводиться на наступних рівнях: на рівні туристичних потоків (в'їзних, виїзних і внутрішніх), тих, що склалися, і перспективних; на рівні оцінювання об'єктів надання туристичних оздоровчих послуг підприємствами й лікувальними організаціями, санаторно-курортними установами регіону; на рівні

визначення кількості туристичних організацій, а також їх прибутковості за певні періоди.

5. Аналіз стану туристичної інфраструктури, що склалася в регіоні, який рекомендуємо проводити по наступних напрямках: аналіз кількості й рівня «зірковості» і якості засобів розміщення; аналіз розвитку транспортної інфраструктури; аналіз розвитку інфраструктури громадського харчування; аналіз розвитку лікувально-оздоровчої й медичної індустрії, аналіз стану й напрямків розвитку анімаційно-досугової індустрії; аналіз кількості туристичних компаній (туроператорів і турагентів), що працюють на ринку регіону з обов'язковим визначенням обсягу надаваних ними послуг; аналіз кількості зайнятих у туризмі сфери оздоровлення; аналіз системи підготовки кадрів для індустрії туризму сфери оздоровлення.

6. Аналіз особливостей впливу туризму сфери оздоровлення на соціально-економічне, екологічне, медико-санітарне, політичне й інше положення регіону. При визначенні впливу туризму сфери оздоровлення на соціально-економічний розвиток регіону необхідно керуватися діючими нормативно-правовими актами.

7. Аналіз регіональної нормативно-правової бази в сфері туризму, у тому числі, сфері оздоровлення, а також найважливіших напрямків державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні. Усі виділені нормативно-правові акти необхідно розподілити по наступних групах: Конституція України; закони України; нормативно-правові акти Верховної Ради України, Кабінету міністрів України; нормативно-правові акти органів місцевого самоврядування.

8. Виявлення основних проблем, на рішення яких необхідно направити комплекс основних заходів регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення. Проблеми представляються звичайно як система умов і факторів, стримуючих або обмежуючих розвиток туризму сфери оздоровлення. Виділяються фактори прямого й непрямого впливу на розвиток туризму сфери оздоровлення, а також проводиться відповідний

рейтинг проблем, які потім розподіляються по блоках, що формують згодом основу побудови цілей і завдань програми розвитку туризму сфери оздоровлення.

9. Розробка прогнозних сценаріїв розвитку туризму сфери оздоровлення, створення відповідної туристичної інфраструктури. У рамках даної процедури виділяється кілька блоків: розгляд усіх найважливіших аспектів ситуації з виявленням самих значимих суб'єктів і факторів з їхніми взаємозв'язками; аналітичне забезпечення й коректування на стадії пошуку й постановки цілей і завдань програми; пошук альтернативних шляхів досягнення поставлених цілей; фінансова й інша оцінка виявлених альтернативних варіантів з погляду можливості їх застосування.

Етап II. Підготовка технічного завдання по розробці програми розвитку туризму сфери оздоровлення. Цей етап включає: визначення розроблювачів програми; формулювання генеральної цілі й підцілей; складання переліку підпрограм, що входять до складу програми розвитку туризму сфери оздоровлення; визначення кількісних значень цільових показників; складання інструктивних і методичних матеріалів по формуванню програми; установлення обсягу й джерел фінансування розробки й реалізації програмних заходів; визначення етапів і строків реалізації програми розвитку туризму сфери оздоровлення.

Етап III. Формування підцілей програми (дерево цілей). На основі сформульованої генеральної цілі програми розвитку туризму сфери оздоровлення здійснюється послідовне формулювання всіх підцілей з дотриманням підпорядкованості кожної з них цілям більш високого рівня аж до завдання кінцевих очікуваних порівнянних показників.

Етап IV. Розробка проекту програми – один з найбільш складних етапів, який доцільно підрозділити на наступні стадії (див. рис. 3.2).

Етап V. Оцінка проектів програми з вибором найбільш оптимального й ефективного, програмний контроль із урахуванням показників маркетингового, економічного, екологічного й інституціонального його

напряmkів.

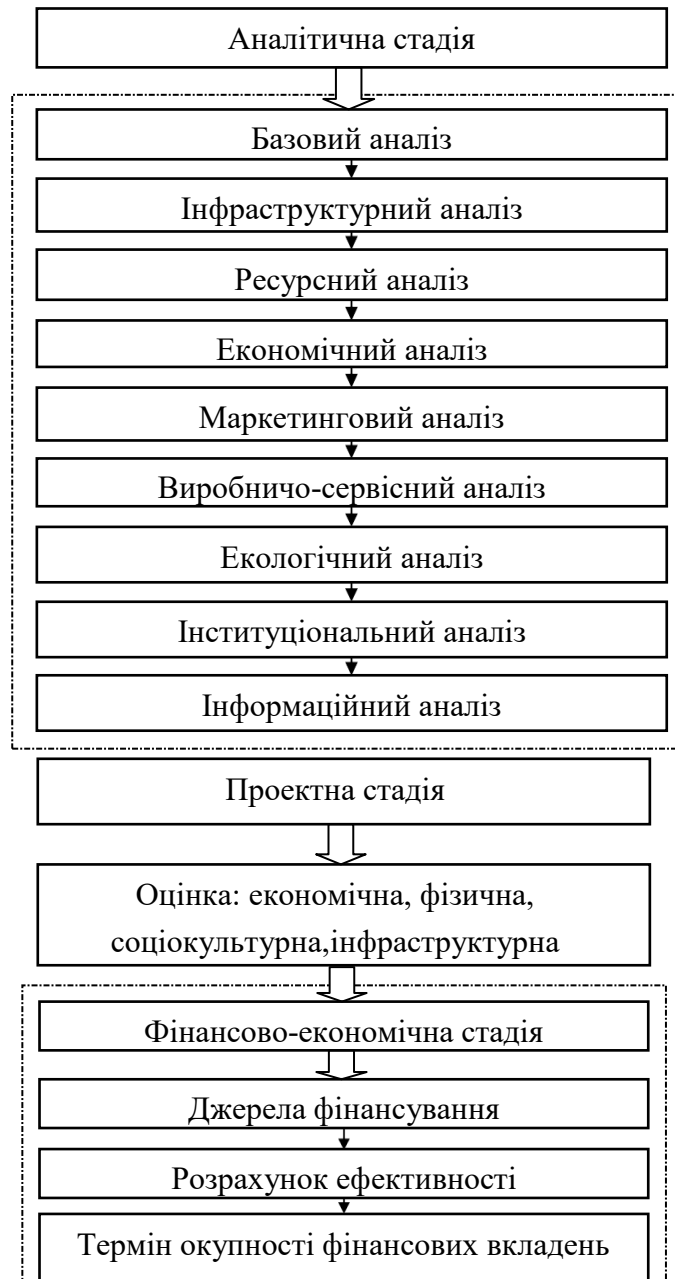

Рис. 3.2 – Схема розробки проекту програми розвитку туризму сфери оздоровлення

Етап VII. Оформлення проекту програми, фінансування, визначення джерел фінансування. При оформленні проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення надаються:

- а) структурний план програми розвитку туризму сфери оздоровлення;
- б) результати й звіти по проведених дослідженнях;

- в) аналітичні, ілюстративні й довідкові матеріали;
- г) додатки, що містять різний табличний і графічний матеріал.

У цей час на нормативно-правовому рівні дозволені наступні джерела фінансування: податкові й інші надходження в бюджет, які можна перерозподіляти на реалізацію програм розвитку туризму, у тому числі, туризму сфери оздоровлення; інвестиції підприємців і приватних осіб; іноземні інвестиції від суб'єктів, що не є іноземними агентами; державне фінансування; фінансування з місцевих бюджетів; доходи від проведення різного роду заходів; доходи від ліцензування певних видів діяльності, пов'язаних з туризмом; і т.д.

Етап VIII. Правова оцінка проекту програми розвитку туризму сфери оздоровлення. Методологія правової оцінки регіональних програм розвитку туризму включає наступні обов'язкові процедури: виділення й оцінку актуальності нормативно-правових актів, на які є відсилання в проекті програми розвитку туризму сфери оздоровлення; оцінку конституційності основних положень проекту програми розвитку туризму сфери оздоровлення в регіоні; оцінку відповідності проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення нормам діючого туристичного, санаторно-курортного, цивільного, земельного, екологічного, транспортного, водного, лісового, податкового, містобудівного, адміністративного, фінансового й іншого законодавства; оцінку відповідності проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення нормам чинного регіонального законодавства й нормативно-правовим актам; оцінку відповідності проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення діючим національним цільовим програмам, і регіональним програмам розвитку туризму; дотримання в проекті регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення адміністративних регламентів державних і регіональних органів виконавчої влади; загальну правову оцінку проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення за вищевказаними показниками.

Таким чином, процес розробки програми розвитку туризму сфери оздоровлення включає наступні етапи: виявлення кола проблем, які покликані вирішити регіональна програма розвитку туризму сфери оздоровлення; підготовка технічного завдання по розробці регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення; формування генеральної цілі й підцілей програми розвитку туризму сфери оздоровлення; розробка проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення; програмний контроль у різних його напрямках і формах; оформлення проекту програми розвитку туризму сфери оздоровлення; фінансування програми і його джерела; правова оцінка проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення.

Висновки до розділу 3

Механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення розглядається як спосіб організації структури, мотивів, регламентів, методів та інструментів реалізації відносин між суб'єктами та об'єктами управлінського впливу для досягнення цільових кількісних і якісних показників розвитку, та дозволяє: конкретизувати зміст механізму відносно управління розвитком підприємств регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; окреслити процеси забезпечення управління розвитком і визначити зміст та характер зворотних зв'язків в системі, які визначають передумови управління розвитком регіонального комплексу туризму в сфері оздоровлення і задовольняють вимогам різнорівневої адаптаційності; поєднати внутрішнє та зовнішнє середовище регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення в процесі управління його розвитком. Сформовано перелік показників, за якими здійснюється оцінювання розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

Використання програмно-цільового підходу в управлінні розвитком туризму сфери оздоровлення дозволяє оптимізувати процеси управління

розвитком. Процес розробки регіональних програм розвитку туризму сфери оздоровлення включає наступні етапи: виявлення кола проблем, які покликана вирішити регіональна програма розвитку туризму сфери оздоровлення; підготовка технічного завдання по розробці регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення; формування генеральної мети й підцілей програми розвитку туризму сфери оздоровлення; розробка проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення; програмний контроль у різних його напрямках і формах; оформлення проекту або проектів програми; фінансування програми і його джерела; правова оцінка проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення.

ВИСНОВКИ

Досягнуто основну мету дослідження, а саме теоретично обґрунтовано основні поняття та зроблено моніторинг стану і тенденцій розвитку туризму сфери оздоровлення.

Туризм в сфері оздоровлення характеризується можливістю реалізації цілей оздоровлення шляхом включення лікувальної складової в програму оздоровлення при здійсненні подорожі туристом у його вільний від роботи час і отримання комплексу послуг фізичного, психологічного, духовного та соціального оздоровлення за спеціальними технологіями надання послуг та практиками здійснення на основі автентичного, або місцевого досвіду, що надаються у місцевості, що не пов'язана з місцем постійного проживання та має необхідний для цього комплекс рекреаційних, оздоровчих і лікувально-медичних ресурсів.

Управління розвитком туризму сфери оздоровлення, який враховує багатоаспектну специфіку управлінських впливів макро, мезо- і мікрорівня на ринок послуг туризму сфери оздоровлення, включення принципів дослідження ринку туризму сфери оздоровлення, що пов'язані з особливостями управління розвитком туризму сфери оздоровлення, має інструменти аналізу з урахуванням специфіки різних ієрархічних рівнів, та передбачає функціонування механізму управління туризмом сфери оздоровлення.

Кінцевим результатом управління розвитком ринку туризму сфери оздоровлення є: підвищення якості життя населення; розширення організованого внутрішнього, а також в'їзного туристичного потоку у сфері оздоровлення; збереження якості рекреаційного середовища; підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону; мультиплікативний ефект у суміжних галузях, що забезпечить рівень зайнятості населення регіону та величину валового регіонального продукту

У другому розділі проведено дослідження обсягу світового ринку

оздоровчого туризму, яке показало, що він оцінювався в 814,6 мільярдів доларів США в 2022 році, і очікується, що з 2023 до 2030 року він зростатиме на 12,42% у середньому за рік. Це можна пояснити збільшенням споживчих витрат на спа, масажі тіла, медитацію, йогу, аюрведичну терапію та інші.

В останні роки сформувалася тенденція зсуву центру оздоровчого (медичного) туризму з економічно розвинених західних країн (країни Європейського союзу, Канада й США) у країни Азійсько-Тихоокеанського регіону (Корея, Індія, Таїланд, Сінгапур).

Аналіз показав, що Північна Америка домінувала на ринку оздоровчого туризму з часткою доходу 39,7% у 2022 році. За оцінками, Європа займає друге місце на ринку. Зростаюча потреба в оздоровчих послугах через збільшення випадків проблем зі здоров'ям, пов'язаних зі стресом, прискорила зростання ринку в регіоні. За даними Євростату 56,0% людей з Європейського Союзу мали принаймні один особистий тур у 2021 році. Ринок Азіатсько-Тихоокеанського регіону буде демонструвати прибуткове зростання завдяки зростанню популярності різноманітних екзотичних напрямків, таких як Китай, Індія, Малайзія, Індонезія, Таїланд і Сінгапур. Крім того, за прогнозами, збільшення кількості мереж готелів із центрами, що пропонують масажі, спа-процедури, лікування травмами та програми омолодження, позитивно вплине на зростання ринку в регіоні.

Серед країн-лідерів медичного туризму США має недержавну систему охорони здоров'я із приватно-страховим механізмом фінансування медицини, Канада й Великобританія мають державну модель організації охорони здоров'я з переважно бюджетним фінансуванням, Німеччина й Франція – бюджетно-страховий механізм фінансування медичної галузі. Кожна країна, що успішно працює на ринку туризму в сфері оздоровлення, має чіткий бізнес-план, програму інвестицій у медичну й сервісну інфраструктуру, стратегію й тактику розвитку галузі на перспективу. Розробляються медичні програми з додатковим туристичним сервісом, що включають транспортно-логістичні послуги, проживання, організацію

харчування, культурно-дозвільні заходи й інші додаткові сервіси. Важливою інформацією для потенційних медичних туристів також є інформація про природно-кліматичні умови в країні перебування й особливостях менталітету місцевого населення.

Для розвитку оздоровчого туризму Україна має значний потенціал, оскільки забезпечена необхідними природними ресурсами та має можливості формування необхідної інфраструктури. У структурі продажів туроператорів серед турів Україною наразі переважають санаторні – 44,4% замовлень у 2022 року відносяться саме до цієї категорії. На другому місці – поїздки в Карпати (29%) заради ретриту й оздоровлення. З метою активізації позитивних зрушень в розвитку туризму в сфері оздоровлення в Україні діє представництво міжнародних асистентських компаній, таких як, «Савітар Груп», «Балт Асистанс Україна», «Гарант АСИСТАНС» та ін., які пропонують широкий спектр послуг щодо організації медичної, технічної та інших асоційованих видів допомоги. Створено Українську асоціацію медичного туризму, яка є некомерційною організацією, місія якої полягає в об'єднанні можливостей державного та приватного сектору в розвитку медичного туризму як одного з найбільш перспективних напрямків охорони здоров'я України, розповсюдження передових практик задля забезпечення якісного лікування, сприяючи розвитку вітчизняної охорони здоров'я; забезпечення безпеки пацієнтів.

Політика держави щодо розвитку туризму у сфері оздоровлення визнається недостатньо зваженою, а її нормативно-правове забезпечення – суперечливим. В системі здійснення правового забезпечення туризму в сфері оздоровлення не сформовано системний підхід: окремі нормативно-правові акти вважають недосконалими, через що гальмуються механізми їх реалізації.

В третьому розділі розглянуто механізм управління розвитком туризму сфери оздоровлення, який розглядається як спосіб організації структури, мотивів, регламентів, методів та інструментів реалізації відносин між

суб'єктами та об'єктами управлінського впливу для досягнення цільових кількісних і якісних показників розвитку, та дозволяє: конкретизувати зміст механізму відносно управління розвитком підприємств регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення; окреслити процеси забезпечення управління розвитком і визначити зміст та характер зворотних зв'язків в системі, які визначають передумови управління розвитком регіонального комплексу туризму в сфері оздоровлення і задовольняють вимогам різнорівневої адаптаційності; поєднати внутрішнє та зовнішнє середовище регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення в процесі управління його розвитком. Сформовано перелік показників, за якими здійснюється оцінювання розвитку регіонального комплексу туризму сфери оздоровлення.

Використання програмно-цільового підходу в управлінні розвитком туризму сфери оздоровлення дозволяє оптимізувати процеси управління розвитком. Процес розробки регіональних програм розвитку туризму сфери оздоровлення включає наступні етапи: виявлення кола проблем, які покликана вирішити регіональна програма розвитку туризму сфери оздоровлення; підготовка технічного завдання по розробці регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення; формування генеральної мети й підцілей програми розвитку туризму сфери оздоровлення; розробка проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення; програмний контроль у різних його напрямках і формах; оформлення проекту або проектів програми; фінансування програми і його джерела; правова оцінка проекту регіональної програми розвитку туризму сфери оздоровлення.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Закон України «Про курорти» від 05.10.2000 № 2026-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>. (дата звернення: 22.11.2023).
2. Закон України «Про стандартизацію» від 05.06.2014 № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text>. (дата звернення: 22.11.2023).
3. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 року №324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення: 22.11.2023).
4. Закон України «Основи законодавства про охорону здоров'я» (зі змінами та доповненнями) від 9.11.1992 року № 2801-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. (дата звернення: 22.11.2023).
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805 «Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 22.11.2023).
6. Постанова КМ України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проектів Бюджетної декларації та державного бюджету» (із відповідними змінами) від 26 квітня 2003 р. № 621. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 22.11.2023).
7. Агентство Bloomberg. URL : <https://www.bloomberg.com>. (дата звернення: 22.11.2023).
8. Билим О. С., Шандова Н. В. Система моніторингу розвитку підприємств. Узгодження маркетингових інтересів як альтернатива конкурентній боротьбі : монографія / колектив авторів ; під ред. д.е.н., проф. Г. Г. Савіної. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2017. 305 с.
9. Вигдорчик Л. Южная Корея: медицинский туризм прибавляет 30

процентов в год. Турпром. URL : <http://www.tourprom.ru/news/16515/> (дата звернення: 22.11.2023).

10. Влащенко Н. М. Управління курортами : навч. посіб. Харків : Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім.О. М. Бекетова, 2019. 226 с.

11. Внутрішній туризм в Україні зростає попри бойові дії. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3619754-vnutrisnij-turizm-v-ukraini-zrostaє-popri-bojovi-dii.html> (дата звернення: 22.11.2023).

12. Галасюк С. С. Концептуальні підходи до визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм». *Економіка та суспільство*. 2023. №47. С. 234–241.

13. Діденко А. В., Кравець О. В. Стан розвитку оздоровчого туризму в україн. *Інфраструктура ринку*. Випуск 70. 2023. С. 204–208.

14. Дубінський С. В., Орлова В. М. Визначення факторів, які забезпечують розвиток медичного та лікувально-оздоровчого туризму в Україні. *Академічний огляд*. 2017. № 2 (47). С. 12–20.

15. Зарубіна А. В., Онуйко Ю. Ю., Щербатюк Н. І. Сучасні тенденції розвитку внутрішнього туризму. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2227> (дата звернення: 22.11.2023).

16. Кнодель Л. В. Туризм и туристское образование в Федеративной республике Германии : монография. Киев : ФОП Кандиба Т. П., 2019. 219 с.

17. Любіцева О. О. До питання термінології в туризмі. *Географія та туризм*. 2010. Вип. 3. С. 7–10.

18. Мальська М. П., Бордун О. Ю., Антонюк Н. В. Медичний і оздоровчий туризм (міжнародні та національні аспекти). Навч. посіб. Київ : вид-во «Каравела», 2022. 234 с.

19. Марченко О. Г. Мировой медицинский туризм смещается в страны АТР. *Аналитический обзор*. URL: <http://www.uecs.ru/marketing/item/2527-2013-11-14-07-38-08>. (дата звернення: 22.11.2023).

20. Міжнародний портал оздоровчого туризму. URL :

<http://www.intmedtourism.com/en/news/523.html>. (дата звернення: 22.11.2023).

21. Офіційний сайт Статистичної служби ЄС «Eurostat». URL : https://ec.europa.eu/eurostat/home?p_auth=BMAauWo7&p_p_id=esta. (дата звернення: 22.11.2023).

22. Офіційний сайт Всесвітньої Організації «Охорони Здоров'я». Статут ВООЗ адміністрації. URL: <http://www.who.int/governance/eb/constitution/> (дата звернення: 22.11.2023).

23. Офіційний сайт Національне бюро подорожей і туризму National Travel Tourism Office (NTTO). URL : https://travel.trade.gov/about/tourism_policy.asp (дата звернення: 22.11.2023).

24. Офіційний сайт Української асоціації медичного туризму. URL : <https://uamt.com.ua/UA/> (дата звернення: 22.11.2023).

25. Ретрит – новий вид туризму, який швидко набирає популярність. URL : <https://otiumportal.com/retryt-novyuy-vyd-turyzmu-iaquy-shvydko-nabyraie-populiarnist> (дата звернення: 22.11.2023).

26. Сайт асоціації медичного туризму (міжнародний). URL : <https://medicaltourismassociation.com>. (дата звернення: 22.11.2023).

27. Сінгуцький О. В. Державна підтримка туризму в Україні: перешкоди та передумови розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2019. №6. С. 71–76.

28. Туристична галузь України в період євроінтеграції: теоретичний аспект : монографія / колектив авторів ; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої . Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2021. 183 с.

29. Центр відповідальних подорожей (Center for Responsible Travel, CREST). URL : <https://www.responsibletravel.org/> (дата звернення: 22.11.2023).

30. Яровий В. Ф. Теоретичні аспекти дослідження інноваційно-інвестиційних стратегій туристичних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 24. С. 178–181.

31. Blazevic O. Health tourism and «smart specialisation». *UTMS Journal of Economics*. 2016. Vol. 7 (1). PP. 85–95.

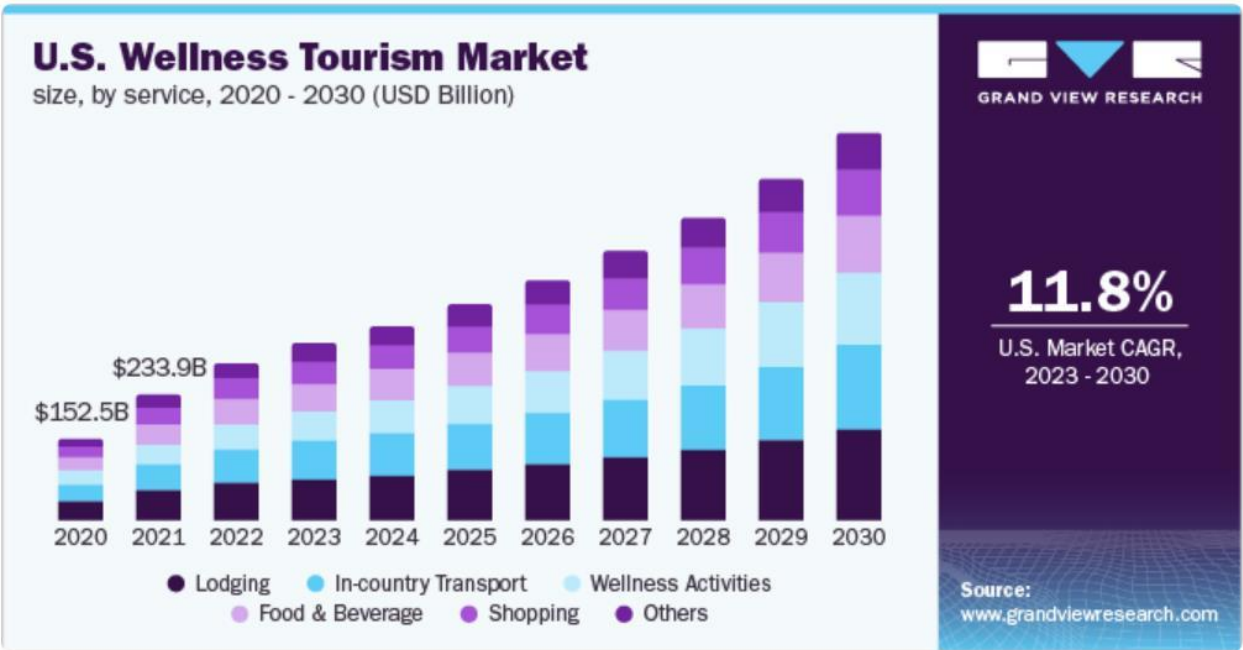
32. Boruszcak M. Turystyka zdrowotna. Gdansk. Wyzsza Szkola Turystyki i Hotelarstwa, 2010. 268 p.
33. Carrera P. Review Medical tourism: Assessing the evidence on treatment abroad. *Maturitas*. 2010. № 66. P. 27–32.
34. Definition by Global Spa Summit LLC. URL : <http://www.spalietuva.lt/files/GLOBAL%20SPA%20SUMMIT%202011.pdf> (дата звернення: 22.11.2023).
35. ESPA. SPA design. URL : <http://www.espaonline.com/design>. (дата звернення: 22.11.2023).
36. Global Healthcare Travel Council. URL : <https://globalhtc.org/page/our-mission> (дата звернення: 22.11.2023).
37. Howitt P. Health, human capital, and economic growth: A Schumpeterian perspective. *Health and economic growth: Findings and policy implications*, 2005. P. 19–40.
38. Lehman M., Kurečić P. The Possibilities of Health Tourism Development in the Continental Region of Croatia. URL : https://bib.irb.hr/datoteka/820621.The_Possibilities_of_Health_Tourism_Development.pdf (дата звернення: 22.11.2023).
39. Medical and reproductive law Center. URL : <http://www.medlawcenter.com.ua/ua/99/accreditation.html>. (дата звернення: 22.11.2023).
40. Medical Tourism Statistics (2023). <https://www.jerseyislandholidays.com/60-medical-tourism-statistics/> (дата звернення: 22.11.2023).
41. Medical Tourism: What Is Health Tourism & Where Is It Popular? URL : <https://www.william-russell.com/blog/what-is-medical-tourism/> (дата звернення: 22.11.2023).
42. Mueller H., Kaufmann E. L. Wellness tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*, 2017(1), P. 5–17.

43. Nahrstedt H. Die Kurorten Medizin und Vorteile. Bern, 1997. 197 p.
44. Organisation for Economic Co-operation and Development URL : <https://www.oecd.org> (дата звернення: 22.11.2023).
45. Overview medical tourism. Medical Tourism Index. URL : <https://www.medicaltourism.com/mti/home> (дата звернення: 22.11.2023).
46. Richter K. Tourismus und Gesundheit in Österreich. Wien, 1980. 180 p.
47. Strittmatter A. Health and economic development – evidence from the introduction of public health care. *Journal of Population Economics*. 2013. Vol. 26. P. 1549–1584.
48. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. World Economic Forum's. URL : https://report-files.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf (дата звернення: 22.11.2023).
49. The World Tourism Organization. URL : <http://www2.unwto.org>. (дата звернення: 22.11.2023).
50. UNWTO/ETC «Exploring Health Tourism». URL : <https://www.unwto.org/global/publication/exploring-health-tourism> (дата звернення: 22.11.2023).
51. Voigt C. Wellness tourists: in search of transformation. *Tourism Review*. 2011. Vol. 66(1/2). P. 16–30.
52. Wellness Tourism Market Size, Share & Trends Analysis Report By Service. URL : <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/wellness-tourism-market> (дата звернення: 22.11.2023).
53. World Health Organization. URL : <https://www.who.int/features/qa/health-promotion/en/> (дата звернення: 22.11.2023).
54. Хромих Д. Р., Мамотенко Д.Ю. Стан і тенденції розвитку туризму сфери оздоровлення у світі. *Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства* : матеріали міжнар. наук. конф., 10 лист. 2023 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 668–672.

ДОДАТКИ

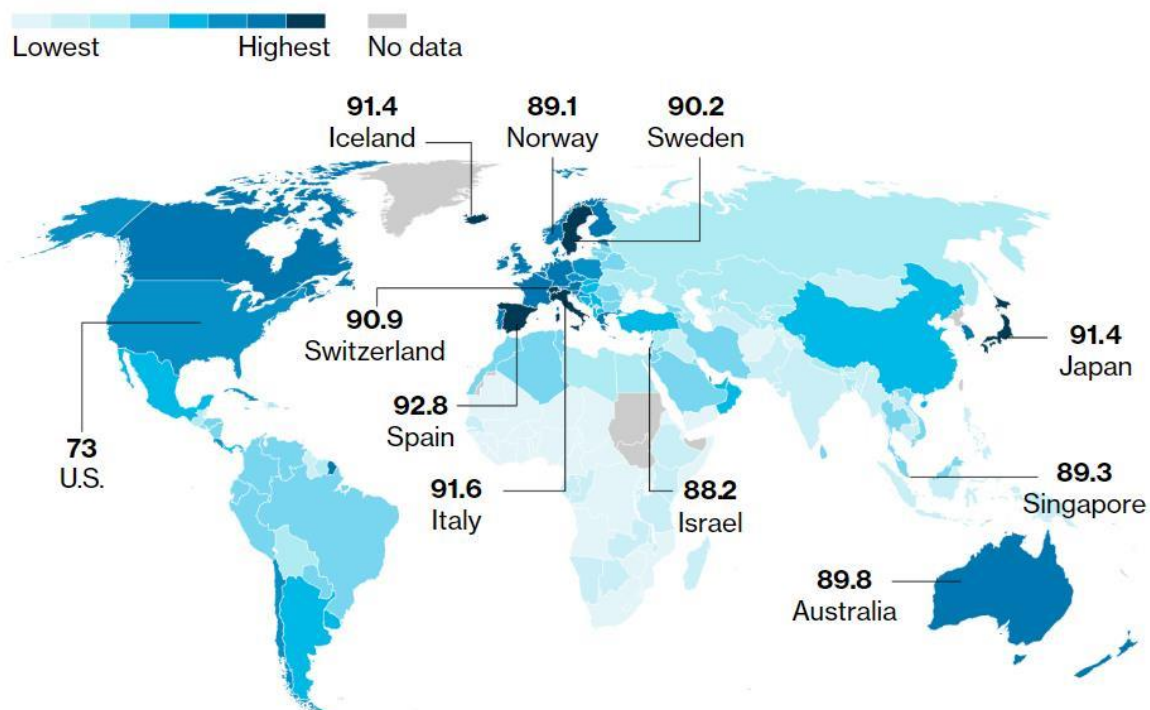
Додаток А

Світовий ринок оздоровчого туризму 2020–2030 рр.

Додаток Б

Найздоровіші країни світу за глобальним індексом охорони здоров'я
Bloomberg (нараховує 169 країн)

Джерела: аналіз Bloomberg даних Всесвітньої організації охорони здоров'я; Відділ народонаселення ООН і Світовий банк